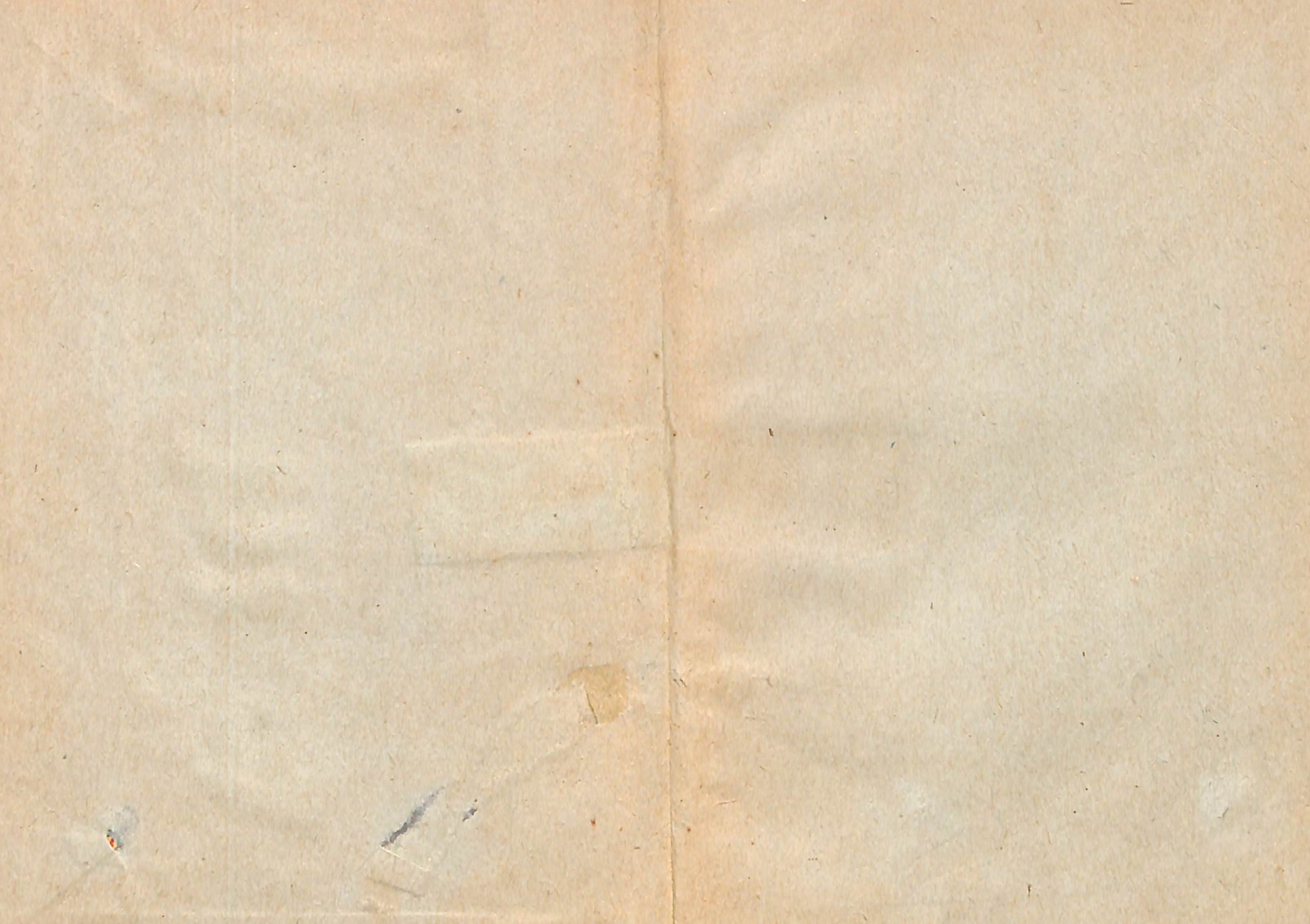

24182

1920

9

ՍԻՐՎԱՐԴ

ԶԱԽԶԱԽՈՒԱԾ ԳԱՆԿԵՐ

ԱՐԻՆՈՏ ՈՂԲԵՐԳՈՒՅԻՆ

ԶՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՒ ԵՐԵՔ ՊԱՏԿԵՐ

2003

1920

ՊԱՐՍՆ

ԹԸՆ

891.99

Ս-55

32214-4.1. 15657-58

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Մտացածին զէպքերու բռնազբօսիկ չղթալաւորում մը չէ այս արիւնոտ ողբերգութիւնը, այլ իրական հերոսապատումի մը ճշգրիտ պատկերացումն է, անսեթեւեթ գրելով մը:

Ուրեմն, հասկնալի է որ, գեղարուեստի սիրահարները յուսախաբ չպիտի ըլլան, երբ անոր բացակայութիւնը տեսնեն այս էջերուն մէջ, որովհետեւ, նպատակս եղած:

Ա.— Տեղի ունեցած հերոսամարտ մը ներկայացնել այնպէս սլարզ՝ ինչպէս որ պատմած է կռիւին մասնակցողներէն մին, որ այժմ Ամերիկա կը գտնուի:

Բ.— Գոյացած հասոյթով դոյզն օգտակարութիւն մատուցանել գիւղիս՝ Մօրէնիկի Նոր Սերունդի մտաւորական զարգացման:

Ահա՛ այս սղբերգութեան առանձինն գրեցիկով հրատարակութեան միակ ու գըլ խաւոր նպատակը:

ՀԵՂԻՆԱԿԸ

ՍՐՏԱԶՈՆ

Անո'նց որ Ազատ, Անկախ Հայաստանի
Անգլրանիկ Մարտիրոսները հանդիսացան,
Անո'նց որ Հայ Ազատագրութեան Ար-
շալոյսը երկնեցին,—

Կը ձօնեմ այս արիւնոտ ողբերգութիւ-
նը:

ՍԻՐՎԱՐԴ

Ն Ո Ւ Է Ր

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ Յ. ԴԱԻԹԵԱՆԷ

Մ.Յ.Մարտունի, Մարտակ-Առիւծ

Մալաթիացի

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁՆԵՔ

ԽԱԶԱՏՈՒՐ, Մօրէնիկ գիւղի մեծաւորնե-

	բէն,	50	տարեկան
ԴԱԻԻԹ,	}	30	»
ԳՐԻԳՈՐ,		35	»
ՅԱԿՈԲ,		32	»
ՆՇԱՆ,		21	»
ՎԱՂԱՐՇԱԿ,		20	»
ԱԲՐԱՀԱՄ,		25	»
ՆՈՒՐՀԱՆ,		22	»
ՀՄԱՅՆԱԿ,		23	»

ՄԱՐՏԻԿ, Յեղափոխական Առաջնորդ
30 տարեկան

ԿԱՐԱՊԵՏ, Յեղափոխական Առաջնորդ
48 տարեկան

ԱՐԱՄ, Դաւիթին եղբայրը, 14 տարեկան
ԵՂՆԱՐ, » Եւ Արամին մայրը 49 »
ԱՐՇԱԼՈՅՍ, Վաղարշակին նշանածը
18 »

ԱՐՈՒԹ, գիւղին գգիրը 40 »
ԶԱՊԻԹ ՊԵՅ, Մ-Ագիգի կուսակալը 45 »
ԱՍԸՄ ՊԵՅ, Խարբերդի գայմագամը
50 »

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ, Գերման հիւպատոս
էւ միսիօնար 55 տարեկան

Վէլզդի ՊէՅ, Զին. հրամանատար 40 »

Զէֆի ԷֆէնՏի, Հագարապետ 45 »

ՖէՅՄի » փոխ » 42 »

ՔէՄԱԼ » ոստիկանապետ 39 »

ԱՊիՏ, Կուսակալին գրագիրը 30 »

ՔերիՄ, տասնապետ 29 »

Ոստիկաններ, զինուորներ
և տարագրեալներ

Դէպքը տեղի ունեցած է Մօրենիկ գիւղի
(Խարբերդ) եւ Մ-իւլ-Աղիզի մէջ, 1915
թուականին, — Համաշխարհային պատե-
րագմի առաջին տարին:

ԶԱԽԶԱԽՈՒԱԾ ԳԱՆԿԵՐ

(Արիւնոս Ողբերգութիւն)

ԶՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐԵՔ ՊԱՏԿԵՐ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

(Տեսարանը կը ներկայացնէ Աքրահա-
մենց տունը—Մօրէնիկ գիւղի մէջ: Կէս գի-
շեր է: Ընդարձակ եւ խոռոչաւոր սենեակ
մը: Յատակը ծածկուած է դեղնագոյն փը-
սիաքով: Տեղ-տեղ շորեր կ'երեւին: Կի-
սապատին վրայ՝ աջ կողմը՝ դրուած է ձի-
քէ մըագ մը, որու աղօտ լոյսին տակ կ'ը-
րեւին՝ կիսաքոյրակ ձեռով նստած՝ Դա-
ւիթ, Գրիգոր, Նշան, Վաղարշակ, Հմայ-
եակ եւ Յակոբ: Բոլորն ալ զինուած են:
Առաջին երեքը կը ծխեն անընդհատ, լուռ
եւ մտախոհ երեւոյթով, իսկ վերջինները՝

գոհունակ տրամադրութեամբ՝ գէնգերնիկն
կը մաքրեն: Դուրսէն մերթ ընդ մերթ գիւ-
տրական փողի ձայն:)

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Գաւիթ, Գրիգոր, Նշան, Վաղարշակ,
Հմայեակ եւ Յակոբ

ԴԱԻԻԹ. — Այս գիշեր վատ նախադ-
դացում մը կը մտահոգէ զիս, ընկերներ՝
(Ժամացոյցը նայելով) Առաւօտը կը մօտե-
նայ եւ տակաւին տղաքը չլերադարձան:
Արդեօ՞ք արտաքին անակնկալ արդեւք մը
թէ ո'չ, դարձեալ, անհամաձայնութիւն...:

ՆՇԱՆ. — Այդ յոռետեսութիւնը ան-
տեղի է, որովհետեւ գործը վարպետ ձեռ-
քերու յանձնուած է: Ուշացումի պարագան
զիս բնա՛ւ չի մտահոգեր, երբ նախընթաց-
ներ շատ ունեցած ենք:

ՀՄԱՅԵԱԿ. — Գործը միայն վարպետ
ձեռքերու յանձնուելը բաւական չէ անոր
յաջողութիւնը ապահովուած նկատելու,
եթէ արտաքին եւ ներքին պայմանները եւս

նպաստաւոր չըլլան: Արտաքինը արդէն
ծանօթ է, իսկ ներքինը եւս անստոյգ չէ
դէթ ինձ համար: Գլխի Արութը ես ընդու-
նակ նկատած եմ ո'չ միայն դասալիք ըլ-
լալու, այլեւ դաւաճանութեան...:

ԳՐԻԳՈՐ. — (Հմայեակիին) Արդէն դուն
միշտ կասկածոտ եղած ես: Չեմ գիտեր թէ
ընդհանուր Հայութեան բնաջնջումի այս
օրերուն պիտի դառնուի՞ հայ անունը կրող
մէկը, որ մատնութիւնով կամ դասալքու-
թեամբ իր կաշին փրկելու միամիտ հա-
ւատքն ունենայ:

ՀՄԱՅԵԱԿ. — (Ֆիչ մը սրտնեղած) Չա-
փազանց միամիտ ես... Եթէ բոլորն ալ
քեզ նման մտածէին, այն ժամանակ կուռի
պատնէշին վրայ միայն քանի մը հոգիներս
չէինք մնար...:

ՎԱՂԱՐՇԱԿ. — (Հմայեակիին՝ յանդի-
մանական քօնով) Միշտ միեւնոյն յանկեր-
զը... Չինաստանէն նոր հասնող մ'իսկ պի-
տի դժկամակէր այդպիսի մտածումներ
դուրս տալու: Որո՞նք պիտի ըլլային պատ-
նէշին վրայ. ծերե՞րը թէ երեսնները...
Թուրք ոճրագործ կառավարութեան այն-
պիսի ճարպիկ ու նենգամիտ քաղաքակա-

նութիւնով մը մօտենալը Հայութեան՝
գիտենք արդէն, ալ ի՞նչպէս ըմբոստու-
թեան մասին պիտի մտածէր երիտասար-
դութիւնը:

Ամենքիս ծանօթ է, նաեւ, որ Թուր-
քիան դեռ պատերազմին մէջ չմխուած 18—
45 տարեկանները զէնքի տակ առնուեցան՝
հեռու վայրեր ուղարկելով. իսկ պատե-
րազմի յայտարարութեան երկրորդ օրն
իսկ, նենդամտօրէն, յաճախ գիշերանց,
ձերբակալեցին Կուսակցութեանց առաջ-
նորդները եւ մնացած 12—18 տարեկաննե-
րը 45—60 տարեկաններուն հետ միասին
տարագրումի ճամբուն վրայ վատօրէն
մահացուցին: Հետեւաբար անարդարու-
թիւն չէ՞ մտածելն իսկ որ՝ Խարբերդի ե-
րիտասարդութիւնը կարող էր ըմբոստա-
նալ եւ սակայն դասալիք եղաւ: Մի՞ մոռ-
նար որ մեր պարագան բոլորովին տար-
բեր էր...

ՆՇԱՆ. — Ընդունելով հանդերձ որ ը-
սածնիդ ճշմարտութիւն է, այնուամենայ-
նիւ ես պիտի պնդեմ որ խոշոր սայթաքում
տեղի ունեցաւ, յեղափոխական առաջնորդ
ներու թոյլ եւ անհեռատես քաղաքականու-

թեան երեսէն, մէկ խօսք՝ յեղափոխական
գործը, պատերազմէն շա՛տ առաջ, տու-
ժած էր: Ես գիտեմ գործիչներ, որոնք ինք
նապաշտպանութեան համար եղած առա-
ջարկներուն բացասական գիրք կը բռնէին,
առանց նկատի առնելու տեղական պայ-
մաններն ու ժողովուրդի հոգեբանութիւ-
նը:

Ասոր վրայ ալ եթէ աւելցնենք միախօ-
նարական ազդեցութիւնն ու ցոյց տուած
օժանդակութիւնը կառավարութեան դա-
ւերուն, ամեն ինչ այն ատեն հասկնալի
կ'ըլլայ:

ՅԱԿՈԲ. — Չեմ գիտեր թէ ո՛րքան ար-
դարութիւն ըրած կ'ըլլանք, երբ թրքա-
կան հալածանքն ու միջավայրի ազդեցու-
թիւնը բոլորովին անտեսենք եւ միախօնա-
րութիւնը միայն յանցաւոր նկատենք: Եթէ
տասնեակ անգամներ թրքական խոստում-
ներու արժէքը կշռելով հանդերձ, դարձ-
եալ, մեր զէնքերը կը յանձնենք, — ո՞վ է
մեղաւորը, մե՞նք թէ Միախօնարութիւնը:

ԴԱԼԻԻԹ. — Ո՛չ ոք կ'ուրանայ այն բա-
ժինը՝ մեր բնաջնջումի գործին մէջ՝ որ ու-
նեցած են միջավայրն ու հալածանքը, սա-

կայն ընդունենք որ անոնց չկըր-
ցածը Մխիօնարութիւնը ընել յաջողեցաւ,
մասնաւորապէս Գերման Մխիօնարութիւ-
նը, մեռցնելով ըմբոստութեան ոգին եւ
յեղափոխական դադարաւորը: Միթէ՞ թուր-
քէն պակաս դործ տեսաւ Մը. էյմանը...:

ՎԱՂԱՐՇԱԿ. — Ճշմարիտ Հայու ա-
րիւն ունեցող մը ատկէ տարբեր զգացում
եւ համոզում չկրնար ունենալ: Վեց հա-
րիւր տարուայ ընթացքին թուրքը ա՛յն-
քան ծանր հարուած չկրցաւ տալ, որքան
տուաւ Գերմանիա, քանի մը ամսուայ մէջ
... եւ այս դիւրաւ մոռցուելիք դաս մը
չէ, հարկաւ:

ԳՐԻԳՈՐ. — Նորէ՛ն Բիւզանդաբանու-
թիւն... Զարմանալի ազգ ենք, այնպէս
չէ՞... (լռութիւն) Արշալոյսի եւ իր ընկեր
ներու լռութեան կը յաջորդէ այսօր տղա-
յոց լռութիւնը, եւ այս պարագան դուք
չատ թեթեւ կը նկատէք դժբաղդաբար...

ՆՇԱՆ. — Արդէն յոյսերնիս կտրած
ենք Արշալոյսէն... Առաջին ժողովէն վերջ
անոնց չերեւիլը ինքնին վատ նշան է, եւ
թերեւս տարադրուած ըլլան մինչեւ ցարդ

Դուրսէն զինուորական փողի ուժգին ձայն

ԴԱԻԻԹ. — Արտասովոր դէպքի մը
վատ նախանշանն է այս ձայնը դի-
չերուան այս պահուն... (ընդհանուր նըն-
շող լռութիւն:)

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

Նոյնք եւ Աքրահալ

ԱԲՐԱՀԱՄ. — (Հրացանը ուսին ներս
մտնելով) Հինդ վայրկեանէն աւելի է, որ
երեք հոգի՝ զգուշութեամբ՝ տանը չորս
կողմը կը դիտեն:

ԳՐԻԳՈՐ. — Հաւանական է տղաքն են:

ԱԲՐԱՀԱՄ. — Միթէ՞ մեզ տղաքը թըր
քական տարազ կը կրեն...

Ամենքն ալ կը ցնցուին

ԴԱԻԻԹ. — (ընդստ ոտքի կանգնե-
լով) Պաշարուած ենք, տղա՛ք: Պատրաստ
կեցէ՛ք: (Բոլորը ոտքի վրայ: Զէնքերը
ձեռքերնին՝ կազմ ու պատրաստ՝ կապա-
սեն անշուշտ: Վայրկեան մը վերջ կատուի
մլաւիւն մը կը լսուի: Դաւիթ՝ մատը բեր-
նին դրած՝ նշան կ'ընէ լռութեան: Մլաւիւ-

նը կ'երկրորդուի, կ'երրորդուի՝ վերջինը աւելի սուր:)

ԱՔՐԱՀԱՄ. — Տղա՛քն էն: (Ինքն ալ նմանօրինակ ձայն մը հանելով կ'ընդառաջէ:)

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ, ԽԱԶԱՏՈՒՐ, ՆՈՒՐՀԱՆ և ԱՐԱՄ

Ամենքն ալ՝ ապշահար՝ եկողները կը դիտեն

ԳՐԻԳՈՐ. — Այս ի՞նչ կը նշանակէ... Միւս տղա՞քը ուր են...

ԽԱԶԱՏՈՒՐ. — (Բարկացած: Ինքնիւրեքն) Այս տաւիքէս վերջ միայն ա՞յս էր պակասը: (Գլխուն ներսակ փաթաթոցը փակելով կը զարնէ գետին ու վրան կը կոխկըռտէ: Միւսները հետաքրքրութեամբ կը նային:)

ՆՈՒՐՀԱՆ. — Ի՛նչ որ ալ ըլլայ, մեր կեանքը նախ Արամին՝ եւ յետոյ այս փաթաթոցին կը պարտինք: Այս ճերմակին վրայ գուրգուրալու ենք առ այժմ: (Ինքն ալ իր քակելով կը գրպանէ:)

ԴԱԻԻԹ. — Խնդրե՛մ, ընկերներ՛ր, ըսէք թէ ո՞ւր են միւս տղաքը... (Կը մօտեցայ Արամին ու կը փայփայէ:)

ԽԱԶԱՏՈՒՐ. — Մի՛ր՝ աճապարէք, եղէ՛ք պաղարիւն եւ ամեն բան պիտի պատմուի ձեզ: (Կը նստի: Միւսներն ալ կը նըստին եւ անոր բերանէն կը կախուիք:)

Շա՛տ վտանգաւոր կացութեան մէջ ենք... Մահացու հարուած մը կոպտոնայ մեզ... (ննշուած սրտով) Մատնութի՛ւն...

ԱՄԵՆՔՆ ԱՂ ԿԸ ՅՆՅՈՒԻՆ

ՀՄԱՅԵԱԿ. — Մատնութի՞ւն... բայց որո՞ւ կողմէ:

ԽԱԶԱՏՈՒՐ. — Այո՛, մատնութի՛ւն... եւ մեր ընկերներէն...

ՎԱՂԱՇԱԿ. — (անհամբերօրէն) Ի՞նչ պէս թէ մեր ընկերներէն:

ԽԱԶԱՏՈՒՐ. — Մտիկ ըրէ՛ք: Մեր որոշման համաձայն զնացինք նախկին վայրը տղայոց հանգիստիւ, ինչպէս ծրագրած էինք՝ նախապէս գիւղին պատուհաս երեք վատերը սպաննելու եւ անկէ վերջ միւս որոշումները դործադրելու: Երկար սպասելէ յետոյ, երբ յուսահատ կը պատ-

րաստուէինք մեկնիլ, յանկարծ պատու-
հանէն թուղթի կտոր մը ինկաւ առջեւ-
նիս: Ահաւասիկ այդ թուղթը: (գրպանէն
հանելով Գալիթին կ'երկարէ:)

ԴԱԻԻԹ. — (նամակը բանալով կը կար
դայ բարձրաձայն:)

«Սիրելի ընկերներ, ,

«Գիր Արուքը մեր կեանքերը ծա-
խեց: Ձեր բոլորի կեանքերն ալ ծախ-
ուած են: Խիստ զգուշութիւն... Անմի-
ջապէս վերադարձէ՛ք եւ նոր կարգադը-
րութիւններ ըրէ՛ք, մեր ծրագիրը ման-
րամասնութեամբ հաղորդուած է ոստի-
կանապետ Գեմալին՝ այդ վատին կող-
մէ:

«Վերջին համբոյրներն մեր նակատներուն
ՓԱՅԼԱԿ

ՃՆՇՈՂ ԼՌՈՒԹԻԻՆ

ԱԲՐԱՀԱՄ. — Վատութեա՛ն, դաւա-
ճանութեա՛ն գլուխ գործոց մը... Ա՛խ, ի-
ժի ծնունդ...

ՀՄՍՅԵԱԿ. — Տեսա՞ք, որ կասկած-
ներս անտեղի չէին այդ վատին նկատ-

մամբ... Դժբաղդութիւն, միշտ դժբաղ-
դութիւն...

ՆՈՒՐ ՀԱՆ. — Արդէն ո՞ր ժամանակ
մատնիչներն ու դաւաճանները անպակաս
եղած են մեր կեանքին մէջ, մասնաւորա-
պէս այսպիսի պարագաներու տակ: Յիշե-
ցէ՛ք մեր ազգի պատմութիւնը, մանաւանդ
Նախարարաց ժամանակ եւ յեղափոխական
գործունէութեանց ընթացքին եւ պիտի
տեսնէք որ այդպիսի վատեր կը վխտան
իրենց սեւ դերերով: Բայց, բարեբաղդա-
բար, երկար չեն կրցած չարունակել իրենց
տխուր դերը, որովհետեւ յեղափոխականի
սրբազան դաշոյնը վերջակէտը դրած է ա-
նոնց սեւ կեանքերուն...:

ԼՌՈՒԹԻԻՆ ՎԱՅՐԿԵԱՆ ՄԸ

ՅԱԿՈԲ. — Ընկերներ, որքան որ հար-
ուածը ծանր է, բայց բոլորովին անյուսա-
լի վիճակ մը չսպասեր մեզ... Ամեն գործի
մէջ, առաջին անգամ դժբաղդութիւնը եւ
ճախողանքը երեւան կուգան, սակայն ա-
տոնք պատճառ մը չեն եղած որ նպատակի
յաջողութեան համար անորոշ ծրագիր
չը մշակուի:

ՎԱՂԱՐՇԱԿ .— Նախ այդ վատին կեանքը մէջտեղէն վերցնելու ենք .— ահա՛ մեր առաջին քայլը :

ՅԱԿՈԲ .— Հարկա՛ւ : Եւ այս անյետաձգելի անհրաժեշտութիւն մըն է , այլապէս ինչ որ ծրագրենք՝ ջուրը կարող է ձգել այդ սեւ հոգին...

ԴԱԻԻԹ .— Բայց չքսիք թէ՛ այս նամակը ստանալէ վերջ ո՞ւր դնացիք եւ ինչո՞ւ թրքական այս տարազը կրելու հարկին տակ գտնուեցաք զիշերանց :

ԽԱՉԱՏՈՒՐ .— Մեր ծրագիրը խանգարուելէ վերջ ի՞նչ կրնայինք ընել եւ կամ ո՞ւր կարող էինք երթալ : Հետքերնիս կորսնցնելու համար անցանք Տէրտէրեաննց տունը եւ հոն երկու օր սպասելէ վերջ՝ չնորհիւ Արամի՛ ծպտուելով յաջողեցանք թուրք սպահաներու մէջէն անվնաս հոս հասնիլ : Ահա՛ բոլորը :

ԱՅՐԱՀԱՄ .— (Արամին) Արշալոյսի եւ իր ընկերներու մասին տեղեկութիւն մը կըցի՞ր քաղել :

ԱՐԱՄ .— Ո՛չ : Անոնց հետքերը նոյն իսկ անյայտ կը մնան , թերեւս աքսորուած

են... Մայրիկս ալ վախնամ աքսորեցին... :

ԴԱԻԻԹ .— (շուարած կերպով) Ի՛նչ , մի՞թէ մնացածներն ալ աքսորած են...

ԱՐԱՄ .— Այո՛ , երէկ առաւօտ 60 տարեկանէն վեր եղողները միայն թողլով , միւսները ամբողջութեամբ Քէսրիկ լեցուցին , անկէ ալ Մալաթիա ուղարկելու համար...

ԳՐԻԳՈՐ .— (դառն կսկիծով) Հայութեան բնաջնջո՞ւմ... ահա՛ թուրքին դարաւոր շնական երազը , որ՝ չնորհիւ Գերմանիոյ , կ'իրականանայ այսօր... (դառնալով Արամին) Բայց քեզ յանձնուած գործը կատարեցի՞ր :

ԱՐԱՄ .— Այսօր բոլորովին կը վերջացնեմ , այսքան ուշանալուն որոտճառը ո՛չ միայն արտասովոր հսկողութիւնն է , այլ եւ ոստիկանապետի փոխադրուիլը Սուրբ Սարգիս թաղը...

ՀՄԱՅԵԱԿ .— Հարկաւ դեւային նոր ծրագիրներ կ'որոճան... Ի՛նչքան կուզեն թո՛ղ որոճան , Մուհամմէտի խոստացած հուրիններու արքայութիւնը իրենց կսպասէ...

(խուլ որոտում: Խորհրդաւոր լռու-
քիւն: Մեղմ շվոց մը կը լսուի եւ յետոյ
կատուի մկաւիւն մը: Բռնորը լուռ են: Կըր-
կին կը լսուի շվոցը՝ այս անգամ աւելի եր-
կար:)

ԱՐԱՄ. — (ուրախութեամբ) *Մայրի-
կըս է՛... (կը վազէ եւ կը փաթթուի մօրը
վզին:)*

ՏԵՍԻԼ ԶՈՐՐՈՐԳ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԵՂՆԱՐ

ԵՂՆԱՐ. — (ձեռնափայտին կոքնելով)
*Բարեւ ձեզ, զաւակներս... ուշացայ, այն-
պէս է՛...)*

ԱՄՆԵՔԸ. — (միաբերան) *Բարի ե-
կար, մայրիկ:*

ԴԱՆԻԹ. — *Նստի՛ր, յողնած կ'երևիս:*

Բռնորն ալ կը նստին:

ԵՂՆԱՐ. — (քեփն տակի ծրարը բա-
նալով) *Նախ ասիկա տեղաւորեցէ՛ք, զա-
ւակներս, (տուփով լեցուն վառողը Դանի-
թին երկարելով) խնայողութեամբ գործա-
ծեցէք որ շուտ չի հատնի: Հոտը շատ ա-
խորժելի է, կը հաւատամ թէ՛ երկնքի*

*Աստուածն ալ պիտի ախորժի անկէ: (Իսկ
ուրիշ կապոց մ'ալ Գրիգորին երկարելով)
Այս ալ պանիր է, փոխանակ չուները ու-
տելու, դուք անոյշ ըրէք, զաւակներս...)*

ԳՐԻԳՈՐ. — *Քեզի համար պահէ, մայ-
րիկ, դուն ծեր ես, իսկ մենք՝ երիտասարդ,
չոր հացն ալ, եթէ չպակսի, բաւական է...)*

ԵՂՆԱՐ. — *Այդ ի՞նչ խօսք է, զաւակս,
դուք պէտք է ուտէք որ ոյժ ունենաք այդ
չուներուն ամբողջն ալ սատկեցնելու: Ա-
նոնք մեր մուկը մարեցին (կուլայ)...)*

ԱՌՐԱՀԱՄ. — *Մի՛ լար, մայրի՛կ, մի՛
լար, պիտի դայ ժամանակ մը որ այս խա-
չելութիւնը վերջ պիտի դառնէ ու Հայաս-
տան պիտի վերածնի. իսկ այս չուները ի-
րենց գլուխը դնելու տեղ չպիտի դառնն:*

ԵՂՆԱՐ. — *Ա՛խ, զաւակս, երանի թէ
այդ օրը աչքերովս տեսնէի... Այս լացը
դիս կը հովարէ, կը մխիթարէ, եթէ չիլամ
սիրտս կը բզբտուի... (աչքերը կը սրբէ):*

ՎԱՂԱՐՇԱՅ. — *Ուեէ մխիթարական
լուր չունի՞ս, մայրի՛կ:*

ԵՂՆԱՐ. — *Ո՛ւրկէ պիտի ունենամ,
զաւակներս: Ո՛վ է մեր տէրը, մեր վրայ*

մտածողը: Բայց խորհրդաւոր, շատ խորհրդաւոր փափսուքներ կան: — Որպէս թէ նոր ժողով պիտի գումարուի, նոր հրաման եկած է Պոլսէն, որ սեւէ հայ չպիտի թողուն, ես ի՛նչ գիտեմ, ասանկ հազար ու մէկ խօսքեր: Զաւակներս այս բոլորը ցաւ չսպառճառեցին ինձ, որքան Գլեր Արուծի մատնութիւնը... (կուլայ) Երկու աչքերդ կուրանար մարդ...:

ԽԱՉԱՏՈՒՐ. — Ըսել է իմացե՞ր ես, մայրիկ:

ԵՂՆԱՐ. — Հարկա՛ւ: Երէկ Մէզերէն չա՛տ բաներ կը խօսէին այդ շանը մասին...

ՆՈՒՐ ՀԱՆ. — Տղայոց մասի՞ն ինչ խօսք, մայրիկ:

ԵՂՆԱՐ. — Հա՛, զաւա՛կս, քիչ մնաց պիտի մոռնայի: Է՛հ, խելք թողուցե՞ր ես այս շաները, միայն չոր հոգի մը կայ, ան ալ շատ կը տեսնեն: (նամակ մը կօշիկին մէջէն հանելով) Այս երկտողը բերած եմ: (կը յանձնէ Դաւիթին:)

ԴԱՒԻԹ. — (բանալով ուշադրութեամբ կը նայի) Մարտիկին գերն է (Աբրահամին տալով) Առ կարդա՛, ես անոր գերը սա՛հուն չեմ կարող կարդալ:

ԱՐԱՆԱՄ. — (կը կարդա նամակը):

«Թանկագին ընկերներ՛ր,

«Կ'անապարեմք այս երկտողը ձեզ հասցնել: Պսակ վարդապետ և իր խումբը բոլորովին մոռնաւ ինձ եմ, ուրեմն անոնց գրած նամակի բովանդակութիւնը միշտ չէ:

«Երկու օր առաջ բանտէն 150 հոգի՝ գիշերանց՝ դրկեցին, երէկ ալ՝ 200 հոգի, Տիգրանակերտ հասցնելու մտօք: Սակայն, մէկ օրուայ անապարհ կտրելէ վերջ, ձորի մը մէջ ոչխարի նման բոլորն ալ կը մոռնան: Ասոնք բերնէն փախցուց գինովութենէ աչք չի բացող ոստիկան մը, որ այս առաւօտ պահապան կարգուած էր:

«Մեր որոշումն է բանտը հրդեհել յարմար գիշեր մը ու մեզ հետ քաղել նաեւ շատ մը ոմրամիտ քուրքեր:

«Շատերու հետ մեմք եւս գոհն ըլլալով մեր կղերականներէն եւ պատուելիներէն ոմանց եւ Գերման միսիօնար Մր. Էյմանի դաւերուն, կասկած չկայ որ մեզի տարբեր ֆակտագիր չսպասեր, ինչպէս և ձեզ: Ուրեմն չըլլայ որ խաբուիք,

հաստատ կեցե՛՛ք ձեր որոշումին—սըր-
բազան ուխտին վրայ :

«Քաջ եղե՛՛ք եւ մի վիատիք :»

«Վերջին համբոյր ձեր փակատներուն :»

ՄԱՐՏԻԿ ԵՒ ԿԱՐԱՊԵՏ

ՃՆՇՈՂ ԼՌՈՒԹԻՒՆ

ԵՂՆԱՐ. — (աչփերը սրբելով) Վա՛խ,
զաւակնե՛րս, դուք ալ անոնց ետեւէն պիտի
երթաք, կարծես երթողները քիչ ըլլային...

ՆՇԱՆ. — Պոլսէն հասնող պաշտօնա-
կան հրահանգն է, — Բնաջնջո՛ւմ... Կո-
տորեցե՛ք, ջարդեցե՛ք դուք ոճրագործներ,
բայց չպիտի հասնիք ձեր սեւ նսպատակին...

ԵՂՆԱՐ. — Աստուա՛ծս դատաստան ընէ
այդ չուներուն... (ձեռքերը վեր բարձրա-
ցնելով) Երկնաւոր Աստուածը մեծ է, մեզ
չպիտի թողու բոլորովին անպաշտպան...

ՆՈՒՐՆԱՆ. — (քիչ վրդոված) Դեռ
միամիտ հաւատքն ունիս թէ Աստուած մեզ
չէ մոռցեր... Աստուած գոյութիւն չունի
մայրի՛կ... Այդ քու հաւատացած Աստ-
ուածդ այս որքա՛ն խուլ է որ չի լսեր այն
ողբերն ու աղաղակները, որոնք քարերն

խիկ լեզու կը հանեն : (ձեռքը գէնփին տա-
նելով) Իրական ու կեանքերու պաշտպան
ճշմարիտ Աստուածը այս է եւ ամեն ազդ
ասոր կը հաւատայ հիմա, մայրի՛կ :

ԵՂՆԱՐ. — (երեսը խաչակնքելով) Պա-
րապ տեղը մեզք մի՛ գործեր, զաւա՛կս,
վերը Աստուած կայ, եւ մեծ է Ան, ու եր-
բէք չի թողուր որ զինք պաշտողները կո-
րնչին... Այսօր Անիկա չի լսե՛ր, բայց
վստահ եմ որ վաղը պիտի լսէ : Ան է որ
ձեր բազուկները պիտի ուժաւորէ, որ այդ
չուները ջարդէք : (Երկինք նայելով) Ո՛վ
երկնաւոր Հայր, դուն Հայուն արեւը մի՛
խաւարեցներ... Առաջնորդէ այս կըտ-
րիճներուն քայլերը : Մեծ է Քու զօրութիւ-
նդ... (կը խաչակնքէ երեսը) :

ԽԱՉԱՏՈՒՐ. — (աղնարկով մը սաս-
տելով Նուրիանը) Այո՛, մայրի՛կ, Աստ-
ուած մեծ է, եթէ հաւատք ունենանք պի-
տի փրկուինք :

ԵՂՆԱՐ. — Հա՛, այդպէս, զաւակնե՛-
րս, ապրի՛ք, շատ ապրի՛ք, Աստուած ձեզ
պահապա՛ն... (ոտքի ելնելով) Շատ ու-
շացայ : Պէտք է չուտով Արամին հետ եր-

Թանք որ փամփուշտները ատենին հաս-
ցընենք :

ՆՇԱՆ. — Գնա՛, մայրի՛կ, գնա՛ պար-
տականութեանդ ետեւէն, մենք ալ կը պատ
րաստուինք գալիք հարսանիքին, թէեւ
բոլոր հարսնետոբներն ալ ներկայ չըլլան :

ԵՂՆԱՐ. — Տէրը այգպէս կամեցեր է,
զաւակնե՛րս, ի՛նչ կընանք ընել... Բայց
երթալէ առաջ ձեր ուխտը նորեցէք, որ
միասին պիտի մեռնիք կամ միասին ապրիք
...

ԴԱԻԻԹ. — Մենք մեր ուխտը միշտ կը
նորոգենք, մայրի՛կ, դուն հանգիստ խղճով
կընաս մեկնիլ :

ԵՂՆԱՐ. — Չէ՛. այս անգամ ալ կուզեմ
որ ասոր վրայ ուխտէք : (ծոցէն կը հանէ
եռագոյն դրօշ մը, որուն վրայ գրուած է
«ՎՐԷԺ») Արչալոյսի ընկերները պատրաս-
տած էին ասիկա... :

Հիացական արտայայտութիւններ

ԱՄԵՆՔԸ. — (ծունկի վրայ եւ ձեռքե-
րը՝ սուրերուն) Կ'երդնունք այս նուիրա-
կան Դրօշին վրայ որ հաւատարիմ պիտի
մնանք մեր Հին եւ Նոր ուխտին... Կ'երդ-

նունք որ մեր սուրերը չպիտի խնայենք
նոյնիսկ մեր ամենասիրելիին, երբ անի-
կա կը դաւաճանէ մեր ուխտին ու սրբազան
ծրագրին... :

(Դուրսէն զինուորական փողի ձայն)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

ՏԵՍԱՐԱՆՆ Է Ս. ՍԱՐԳԻՍ ԹԱՂԸ

(Տարագրեալներու բազմութիւն մը երկսեռաւոր: Հեւալէն կը փալեն ծերերը, մանուկները եւ չափահաս օրիորդները: Նորածին մանուկներու նվոց: Խուլ աղաղակներ, մղկտոցներ ամեն կողմէ: Թուրք զինուորներու մտրակներուն ձայնը եւ խենչ հայհոյանքները կը լսուին: Ումանք կ'իյնան, ումանք կը մահանան, ումանք օգնութիւն կ'աղերսեն ռուսիկան-զինուորներուն առջեւ ծնրադրած...):

Ա. ՈՍՏԻԿԱՆ. — (Մտրակը աջ ու ձախ շարժելով) Հայտէ', քալեցէ'ք, շան ձագեր... քալեցէ'ք մինչեւ որ մեր սուրբ կըրօնքը ընդունէ'ք կամ սատկի'ք...

ԾԵՐՈՒՆԻ ՄԱՅՐ ՄԸ. — (լացով եւ աղերսանալով) Էֆէնտի', գթութի'ւն... Ի սէր Աստուծոյ քիչ մը հանգիստ տուէ'ք մեզ... (ուրբ իյնալով) Մեղուցէ'ք, հոս

թաղեցէ'ք, մեր հողին ու ջուրին վրայ...

Բ. ՈՍՏԻԿԱՆ. — (կից մը զարնելով) Լո՛ւէ', շան ձագ... (մտրակ մ'ալ իջեցնելով անոր գլխուն՝ կանցնի) քալեցէ'ք կըսեմ ձեզ, շան սրդիներ... (լաց ու աղաղակ իրարանցում):

Գ. ՈՍՏԻԿԱՆ. — (ջանալով կնոջ մը երեսը բանալ) Դո՛ւն իմս ես, շան աղջիկ, հարէմիս զարդը պիտի ընեմ քեզ, (կիմը կը դիմադրէ) միայն մահը կարող է ազատել քեզ ձեռքէս... (կը ջանայ համբուրել):

Ա. ՈՍՏԻԿԱՆ. — Ընկե'ր, այժմ գեղեցիկները զատելու ժամանակը չէ, քիչ մ'ալ համբերութիւն ունեցիր... Արդէն բոլո՛րն ալ մերն են...

ԿԻՆ ՄԸ. — (երեխան կրծքին սեղմած՝ գետինը կ'իյնայ) Պուտ մը ջո՛ւր, Ի սէր Աստուծոյ, պուտ մը ջո՛ւր միայն...

Բ. ՈՍՏԻԿԱՆ. — (Մայրը զաւակէն բաժնելով՝ կը փաշկոտէ միւս կողմը եւ երեխան ալ կը կոխկոտէ) Շան լակոտներ, հերիք է այսքան նեղութիւն քաշենք ձեր երեսէն...

Ա. ԵՒ Բ. ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ. — (Մտրակները աջ ու ձախ շարժելով անխնայ) *Քալեցէ՛ք, իժի ծնունդներ, քալեցէ՛ք, ձեր երեսէն մեր երկիրը քանդուեցաւ...* (լաց, շիւան, աղիոգորմ աղաղակ և մտրակներու շտապիւն... կարաւանը կը փախէ...)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

(Տեսարանն է Խաչերեց տունը, Ս. Սարգիս քաղին մէջ: Իրիկունն է: Ճաշակաւոր կերպով զարդարուած գեղեցիկ սենեակի մը աջ անկիւնը կայ գրասեղան մը, վրան քուլք, մելան, գրիչ եւ փոքր զանգակ մը: Պատերէն կախուած են սուրբեր եւ գէնֆեր: Քէմալ Էֆէնտի պատուհանին առջեւ կանգնած՝ կը դիտէ տարագրեալներու կարաւանը, որ կը փախէ՝ ոստիկաններու մտրակներու տակ կ'ած: Կը լսուի ողբի ձայներ...)

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

ՔԵՄԱԼ ԷՖԷՆՏԻ (միայնակ)

ՔԵՄԱԼ. — *Ուռացէ՛ք չան պէս, անիծուած ժողովուրդի լակոտներ... (դիւային ժպիտ մը երեսին վրայ՝ կը փախէ դէպի գրասեղանը) Տանջուեցէ՛ք, սատկեցէ՛ք սրպէսզի մեր երջանկութիւնն ու բաղդատորութիւնը տեւական ըլլան: Ձեր դժբաղ-*

դուրթեան մէջ է մեր երկրին երջանկութիւնը եւ ապահովութիւնը... Օ՛հ, օրհնեալ պատերազմ, եթէ դուն չըլլայիր այն ատեն ո՛չ միայն էֆէնտի չէի կարող ըլլալ, այլ եւ անօթի պիտի մուրայի... (դիւային ժպիտով) Երէկ որ մէկ կ'ին մը իսկ չէի կարող պահել, այժմ 12 գեղեցիկ հայուհիներ պալատիս դարդը կը կազմեն... Երէկ անօթի Քեմալ էի, իսկ այսօր հարո՛ւստ, դիրքի տէր Քեմալ էֆէնտի՛... (գրպանէն բուռով ոսկիները հանելով) Քանի մը ամսուայ ընթացքին հինգ հազար օսմ. ոսկի՛, պալատ մը եւ 12 գեղեցիկ հուրինե՛ր... եւ դեռ քանի՛ քանի՛ հազար պիտի դիզես, Քեմա՛լ... Դիզէ՛, հարստացի՛ր, որքան որ կուզես... պատեհութիւնը շահագործէ, Քեմա՛լ, ո՛վ գիտէ թէ վաղը ի՛նչ կը պատահի:

Ի՛հ, աշխարհը այսպէս է... ոմանք կը բարձրանան, ոմանք կ'իջնան (կերքեւեկէ աջ ու ձախ): Քու բարձրութեանդ ժամն է, Քեմա՛լ, բարձրացի՛ր... (գոռոզ կերպարանք մը կառնէ) Ո՞վ կարող է ծուռ աչքով նայիլ քեզ այսօր... Ես անոր խեղճը կ'անիծեմ, ես ալ եւս այն աննշան, անօթի

Քեմալը չեմ, հարուստ եւ էֆէնտի Քեմալն եմ: Եւ ինչո՞ւ չէ, այսօր էֆէնտի, վաղը փաշա, եւ ո՞վ գիտէ թէ Սուլթան ալ չպիտի ըլլամ օր մը... (ինքնամոռացութեան մէջ՝ յիմարական ձեւեր):

Աշխարհը դժակ է, կ'ըսեն, Քեմա՛լ, իսկ մենք ապրողներս՝ դանակ, որքան շատ կտրենք այնքան շատ բաժին կ'ունենանք: Եւ այժմ կտրէ՛, Քեմա՛լ, կտրէ՛ որքան չես կշտացեր, ո՛չ ոք հաշիւ կը պահանջէ, ո՛չ մէկը կրնայ մեղադրել քեզ, թէ ինչո՞ւ կը կտրես, չէ՞ որ բոլո՛րն ալ, բոլորն ալ կը գողնան, կը դիզեն ու հաշիւ համար չեն տար... Ե՞ս ինչու օսմ. դահին համար պիտի մտահոգուիմ, կամ թէ անոր դատարկ գանձին համար աշխատիմ... Երբ դահին տէրը չմտահոգուիր, ի՞մ ինչուս պէտք... (փանի մը վայրկեան լուռ մտածումներու մէջ):

Բայց չէ՛, Քեմա՛լ, չափդ ճանչցիր, այս բարձրացումդ քու խելքիդ եւ հնարամտութեանդ արդիւնքը չէ, այլ այն հայուն, որ յեղափոխականներու գաղտնիքը տուաւ... դարձեալ այն քոսոտ հայուն

չնորհիւ պիտի հարստանաս եւ կրկին պաշտօնի բարձրացում ձեռք բերես... Օ՛հ, եթէ կարենամ միւս գաղտնիքն ալ խոստովանցնել տալ, այն ժամանակ փաշայութեան տիտղոսը շա՛տ հեշտութեամբ կըրնամ գրպանել...

Կեանքի ապահովութեան խոստում եւ դրամական վարձատրութի՛ւնը, ահա՛ այդ հայուն խելքը գլխէն թոցնելիք բաները... (Քանի մը վայրկեան կրկին լռութիւն) հը՛, (հմծիծաղ) մի՞թէ Քեմալը այնքան ալ յիմար է որ ամբողջ գաղտնիքին տեղեակ ըլլալէ վերջ ողջ թողու այդ հայը: Ձէ՛, այդպիսի յիմարութիւն դործելու ընդունակ չեմ, իր Ազգին եւ Հայրենիքին դաւողը իմ կեանքիս աւելի՛ հեշտութեամբ կը դառնայ...

Բայց առ այժմ լռութի՛ւն, Քեմա՛լ, նոյն իսկ ո՛չ մի կասկած: Շողոքորթել, դրամ ցոյց տալ, ահա՛ դործդ, Քեմա՛լ, որ կարենաս նպատակիդ հասնիլ:

Կեանքի սանդուխներէն դէպի վե՛ր, Քեմա՛լ, շա՛տ վեր բարձրացիր արձակ համարձակ, բարդէ ասոնց վրայ (գրպանի դրամներուն ձայնը հանելով) որքա՛ն որ

կրնաս: (գանգակը կը գարնէ ու կսկսի գրել՝ գրասեղանին առջեւ նստելով:) Օ՛հ, ոսկի պատեհութի՛ւն...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՆՈՅՆ ԵՒ ՔԵՐԻՄ

ՔԵՐԻՄ.— (մինչեւ գետին խոնարհելով) Հրամայեցէ՛ք, տէր իմ:

ՔԵՄԱԼ.— (գրելը առանց ընդհատելով) Եթէ Գղբր Արութը եկած է, ներս բեր անմիջապէս:

ՔԵՐԻՄ.— Գլխուս վրայ, տէր իմ: (կը մեկնի գլուխ տալով):

ՔԵՄԱԼ.— (գրութիւնը ծալելով պահարանին մէջ կը դնէ ու կը գոցէ.) Այս գրութիւնը վաղո՛ւց հասած ըլլալու էր հաղարապետին... Երջանի՛կ օրեր...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՆՈՅՆ ԵՒ ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ

ՔԵՄԱԼ.— (Տեսնելով գգիբը դրան սեմին վրայ) Եկո՛ւր, սիրելի Գղբրս, քո ծառայութեան մասին արդէն երկար գրեցի

այս նամակին մէջ (ցոյց կուտայ պահա-
րանք) :

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — (մինչեւ գետին խո-
նարհելով) Շատ շնորհակալ եմ, էֆէնտի',
ձեր բարեսրտութեան համար: Եթէ ձեզ
նմանները չըլլան՝ հարկաւ ինձ նման ըս-
տրուկները չեն կարող ապրիլ: Մենք հա-
յերս՝ որ օր արեւ տեսած ենք, եւ եթէ տա-
կաւին պիտի տեսնենք՝ օամ. մեծագոր կայ-
սրութեան շնորհիւ է: Մեզի ո'չ Ռուսը օ-
գուտ ունի, ո'չ Թրանսան, ո'չ Անգլիան եւ
ո'չ ալ միւսները... (քիչ մը հեռուն ծուցիկի
վրայ կը չոփի) :

ՔԵՄԱԼ. — (Զանգակը գարնելով) Շա՛տ
ճիշտ խօսեցար, Գզի՛րս: (Քերիմ ներս կը
մտնէ: Նամակը տալով Քերիմին) Տասնա-
պետ Հասանը այս նամակը թո՛ղ անմիջա-
պէս Հաղարապետին հասցնէ: (Քերիմ նա-
մակը ստնելով կը խոնարհի ու դուրս կել-
նէ): Երանի թէ՛՝ բոլորն ալ քեզ նման խե-
լացի եւ հաւատարիմ ըլլային: Բայց շա՛տ
չատեր ապերախտ են, օամ. մեծագոր կայ-
սրութեան դէմ կը դաւեն, ինչպէս ձեր
գիւղացիները...

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — Բայց այդպիսիներն

ալ իրենց արժանի պատիժը կստանան,
էֆէնտի', ինձ նման հաւատարիմ ծառանե-
րը չեն թողուր որ այդ յիմարները իրենց
խելքին փշածները ընեն:

ՔԵՄԱԼ. — Ապրի՛ն, շատ ապրին քեզ
նմանները... Իրաւ որ եթէ ձեզ նմանները
մեզ արթուն չպահէին, այդ ապերախտ-
ները օամ. դահը վաղո՛ւց խորտակեր էին:
Զարմանալի ժողովուրդ է ձեր Ազգը,
Գզի՛ր, այսքան տառապանքներէ վերջ տա-
կաւին կ'ապրի եւ թագաւորութեան ալ կը
ձգտի: Ի՛նչ յիմարութիւն...

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — Կ'ապրին ալ նէ՛
դարձեալ ամենազօր Սուլթանին շնորհիւն
է, դուն ալ այդպէս չե՞ս խորհիր, էֆէնտի':

ՔԵՄԱԼ. — Հարկա՛ւ, հարկա՛ւ:
(լուրջիւն: Խօսքը փոխելով) Հա՛,
աղէկ միտքս ինկաւ, այն տղոց մասին պի-
տի խօսէիր այսօր...

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — Որո՛չ տեղեկութիւն
մը չկրցի քաղել, էֆէնտի':...

ՔԵՄԱԼ. — (Շողոքոքով ձեռով մը)
Դուն ամե՛ն բան գիտես, Գզի՛ր, բայց
երեւի չես հաւատարիմ խոստումիս, հա՞:

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — Քա՛ւ լիցի, էֆէնտի',

այդպէս բան մտքէս իսկ չեմ անցներ: Մի-
այն կը վախնամ... եթէ գիտնա՞ն, ողջ չեն
թողուր զիս:

ՔԵՄԱԼ. — Այդ մասին վստահ եղիր,
քու մազիդ դպչող իսկ չըլլար: (Բնակը
բանալով) Ահա՛ մէծիտ մ'եւս, ասիկա ալ
իմ անձնական քսակէս է...

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — (Քեմալի ձեռքը
համբուրելով դրամը կտոնէ) Շատ չոր-
հակալ եմ, էֆէնտի՛, որ կեանքիս մասին
կը մտածես: Արդէն դուն գիտես որ ես
դրամի համար չեմ ըներ այս ծառայու-
թիւնը, այլ մեծագոր Սուլթանին հաւա-
տարմութեանս ապացոյցը տալու միայն:

ՔԵՄԱԼ. — Այդ մասին ես կասկած
չունիմ: Այժմ ըսէ միւսներուն տեղը՝ ա-
ռանց վախի:

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — (վախկոտ եւ կաս-
կածոտ ակնարկ մը ձգելով շուրջը) Վարի
աղբիւրին մօտի տան մէջ են՝ նպատակ
ունին Մէզրէէն եկող օսմ. քաջարի զին-
ուորներուն դաւել...

ՔԵՄԱԼ. — (շուարուն եւ վախկոտ ար-
տայայտութիւն)...

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — (աւելի համարձակ)
Զեր կեանքն ալ վտանգի տակ է, էֆէն-
տի՛...

ՔԵՄԱԼ. — (վախէն շանքահար) Ի՞նչ
կ'ըսես, Գզի՛ր, սխալած է՞լլաս...

ԳԶԻՐ ԱՐՈՒԹ. — Ի՛նչ որ կ'ըսեմ ճշ-
մարիտ է, էֆէնտի՛, քանի որ ես ժողովին
ներկայ էի, երբ այս բոլորը որոշուեցաւ:

ՔԵՄԱԼ. — (դուր ցոյց չտալով) Զիս
ալ կուզեն սպաննել, հա՞... ես անոնց խե՞-
րը կանխեմ... (լուրբիւն պահ մը) Հա-
զարաւորներու դիակներուն վրայէն քալող
Քեմալը անոնց ալ սեւ դիակներուն վրայէն
կրնայ անցնիլ... (ոտքի վրայ կ'երթեւե-
կէ) Սպասեցէ՛ք վատեր, ես կը սորվեցնեմ
ձեզ... (գրասեղանին առջեւ նստելով դո-
ղալէն կը գրէ:) Այդ վատերուն չուտով
հասկցնելու եմ թէ՛ իրենց գործը որո՞ւ
հետ է: (գանգալը կը զարնէ) Վաղը առա-
ւօտ կը տեսնուի՞նք...

ՏԵՍԻԼ ՉՈՐՐՈՐԴ ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՔԵՐԻՄ

ՔԵՐԻՄ. — (խոնարհելով) Հրամե-
ցէ՛ք, տէր իմ: (խոժոռ նայուածքով կը
դիտէ Գզիրը):

ՔԵՄԱԼ. — Այս երկտողը Մուսթաֆան շուտով թող հեռագրէ հազարապետին: Պատասխանը ինչ ժամանակ որ ստանայ՝ թող ինձ հասցնէ: (Քերիմ քուղքը առնելով կը մեկնի) Վայ ի՞նչ ծնունդներ... երեւի պիտի յաջողիք մեր տունը քանդել:

ԳՋԻՐ ԱՐՈՒԹ. — Միամիտ եղիր, էֆէնտի, ձեր ծառան թոյլ չպիտի տայ որ այդ յիմարները իրենց նստատեղին հասնին:

ՔԵՄԱԼ. — Բայց ասոնք դուրսի հետ ի՞նչպէս յարաբերութիւն կը պահեն, Գըղի՛ր, որ ամեն ինչ կիմանան ինձմէ շուտ:

ԳՋԻՐ ԱՐՈՒԹ. — Ամեն բան իմացնողն ու անոնց պէտքերը հոգացողը այն խոֆած կիներն էն—Եղնարը:

ՔԵՄԱԼ. — (գարնացական ձեւով) Տի—կին Պարսամեա՞նը, որու սիրելիները իր աչքին առջեւ սատկեցուցի...

ԳՋԻՐ ԱՐՈՒԹ. — Այո՛, այդ կիներն է՛ն իր խելքովը վրէժ լուծել կուզէ քեզին:

ՔԵՄԱԼ. — Վա՛յ շան որդի... Երեւի իրեն ալ լա՛ւ դաս մը պէտք է տամ, որ յաւիտեան չմոռնայ: (գանգակը կը գարնէ: Քերիմ ներս կը մտնէ խոնարհելով)

Շուտով Ահմէտին ըսէ որ այն յիմար կիներ վաղը առաւօտ ինձ մօտ բերէ, արեւը դեռ չծագած...

ՔԵՐԻՄ. — Ո՞ր կիներ, տէր իմ:

ՔԵՄԱԼ. — (սրտնեղած) Եղնար է ինչ զեհիր է...

ՔԵՐԻՄ. — (շուարեկով)...

ՔԵՄԱԼ. — (սպառնական) Դեռ կանգնած ես, յիմար արարած, տիկին Պարսամեանը չե՞ս գիտեր, այն զառամածը... (Քերիմ դողալիս դուրս կը ցատկէ:) Գըղի՛ր Արուսթ, քու ծառայութիւնդ չատ եղաւ օտմ. մեծագոր դահին: Վստահ եղիր որ լիովին պիտի վարձատրուիս, եթէ ողջ մնացիր...

ԳՋԻՐ ԱՐՈՒԹ. — (էծանալով) Մեծապէս շնորհակալ եմ, էֆէնտի: (նստի ելնելու փորձ կ'ընէ:) Ուշացայ...

ՔԵՄԱԼ. — (ժամացոյցը նայելով) Օ՛հ, կէս գիշեր եղած է գրեթէ (երկուքն ալ ոտքի վրայ): Ուշ ատեն տուն վերադառնալը վտանգաւոր է. Գըղի՛րս: (ուսը շոյելով) Սենեակս ընդարձակ է. մէկ անկիւնը քեզ բաւական է հանդիստ քնանալու... հայտէ

նայիմ, Գզի՛րս, երկուքս ալ բաղդաւոր
աստղի տակ ծնած ենք...

(Սեմեակի դռնէն դուրս ելած միջոցին,
սեւ կատու մը ներս կը սպրդի:)

ԱՔԱՂԱՂԻՆ ԶԱՅՆԸ ԿԸ ԼՍՈՒԻ

ՎԱՐՍԳՈՅՐ

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾԻ ՏԱՆ

ՆՆՋԱՍԵՆՆԵԱԿՆԵՐԷՆ ՄԻՆ

(Սեմեակը խաւար է: Աջ կողմը կայ
Քեմալին մահնակալը. իսկ ձախ անկիւ-
նը՝ Գզիրին: Երկուքն ալ խոր քնոյ մէջ:
Ափաղաղին ձայնը երկրորդ անգամ կը
լսուի:)

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

ԴԱԻԻԹ ԵՒ ՀՄԱՅԵԱԿ ԶԻՆՈՒԱԾ ՆԵՐՍ

ԿԸ ՄՏՆԵՆ

ԴԱԻԻԹ.— (կամաց մը) *Անպիտան ա-
բաղաղը կարծես մեզ մատնել կը ջանայ:*
(ականջ տալով) *Քնած են: Զգուշութեամբ
ճրագը վառէ:*

ՀՄԱՅԵԱԿ.— (նրագը կը վառէ եւ
չորս կողմը դիտելով կանգ կ'առնէ Գզիրին

գլխուն վերել: վերմակը կամաց մը բար-
ձրացնելով) *Փնտռածս է, դաւաճան Գլխի-*
բը՛...

ԴԱԽԻԹ.— (նոյնպէս կանգնելով
Քեմալի գլխուն վերել, զգուշութեամբ
կը դիտէ) *Մեր գլխիքն դահլիճը այս ալ,*
չան ծնունդ Բեմալը: Գործի ուրե՛մն...
(դաշոյնը հանելն ու Քեմալի կուրծքը խը-
րելը ակնքարքի մը մէջ կը կատարէ)
Սատկի՛ր, հայակեր ճիւղալ...

ՀՄԱՅԵԱԿ.— (ինքն ալ՝ միեւնոյն ա-
րագութեամբ՝ իր դաշոյնը կը խրէ Գլխի
Արութի կուրծքը:) *Այս է քու վարձատրու-*
թիւնդ, մատնիչ-դաւաճա՛ն...

Մահամերձ հոնդիւններ

ԴԱԽԻԹ.— (լայն շունչ մը փաշելով)
Օ՛ֆ, հոգիս հանգստացաւ... Հիմա եր-
ջանիկ եմ...

ՀՄԱՅԵԱԿ.— (դաշոյնի ծայրէն կաք-
կքած արիւնը ըմպելով) *Այրած սիրտս*
այս արիւնը միայն կրնայ զովացնել...
Երթա՛նք, Դաւիթ... (երթալու պահուն
նտմաձայն մը կը լսուի) *Սպասէ՛, մարդ*
կուգայ դիտես թէ...

ԴԱԽԻԹ.— (ականջ կուտայ: Ոտքի

ձայնը աւելի ամուր կը լսուի:) *Շուտով*
ճրագը մարէ եւ այդ անկիւնը կծկտիր
(աջ անկիւնը ցոյց կուտայ: Ինքն ալ ձախ
անկիւնը կը տեղաւորուի:)

ՀՄԱՅԵԱԿ.— (կամաց մը) *Կամ մենք*
իրեն կերակուր կ'ըլլանք, եւ կամ ինք մե-
զի...

Ճնշող լուսքիւն

Ափաղաղ երրորդ անգամ կը ձայնէ

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՔԵՐԻՄ

ՔԵՐԻՄ.— (ձեռքը հեռագիր մը բռ-
նած ներս կը մտնէ:) *Էֆէնտի՛, Էֆէնտի՛...*
(վայրկեան մը վերջ ինքնիրեն) *Այս ե՞րբ*
քնացան. տակաւին քիչ առաջ լոյսը կը
վառէր: (աւելի բարձր) *Էֆէնտի՛, հագա-*
րապետէն հեռագիր կայ... (լուսքիւն...) *Այս որքա՛ն խորունկ քուն...* (նրագը կը
վառէ, բայց ձեռքին հեռագիրը վար կիյ-
նայ... կրկին առնելու պարագային արիւ-
նաշաղալս դիակները երբ կը տեսնէ գետին՝
սարսափահար կը ճչէ ու փախչելու փորձ
կ'ընէ: Դաւիթ ու Հմայեակ վրան կը յար-

ձակին եւ վայրկեանէ մը կը դաշունահարեն...)

ԴԱԻԻԹ. — Սառկի՛ր դուն ալ, չան ծնունդ... (Հմայեակին) Անցի՛ր, անիկա Մուհամէտի գերկը հանդէցաւ արդէն...

ՀՄԱՅԵԱԿ. — (գետնէն հեռագիրը վերցնելով կը գրպանէ ու Դաւիթին հետ դուրս կը խոյանան: Հեռուէն Մուհամէտի աղօթածայնը կը լսուի:)

«ԱԼԼԱ՛՛Հ էՔՊԷՐ, ԱԼԼԱ՛՛Հ էՔՊԷՐ...»

ՎԱՐՍԳՈՅՐ

Ն Ո Ւ Է Ր

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ Յ. ԴԱԻԻԹԵԱՆԷ
Մ.Յ.Մարտունի, Մարտակ-Առիւծ
Մալաթիացի

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆՆ Է ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕ-

ՆԱՏՈՒՆԸ ՄԱՄՈՒՐԷԹ-ԻԻԼ ԱԶԻԶ

(Ընդարձակ սենեակ մը, կահաւորուած կէս ասիական եւ կէս եւրոպական նաշակով: Արեւելեան եւ հիւսիսային կողմերը պատուհաններ: Պատերէն կախուած են Սուլթան Բաշիտի, Էնվերի, Թալէաթի, Ճէմալի, Ահմէտ Բիգայի մեծադիր նկարները: Մէջ տեղը գրասեղան, որու վրան քափուած կան լրագիրներ, նամակներ, հեռագիրներ, աղերսագրեր եւայլն: Գրասեղանին շուրջը բոլորուած են Ֆէյմի, Զէֆի, Վէհալի եւ Ապիտ, վերջինը ոտքի վրայ: Իսկ կատաղի վագրի նման կ'երթեւեկէ Զապիթ Պէյ: Դուրսը տեղատարափ անձրեւ, փոքորիկ, կայծակ եւ մերթ-նրոտում:)

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ, ՖԷՅՄԻ ԷՖ., ԶԷՔԻ ԷՖ.,

ՎԷՀՊԻ ՊԷՅ ԵՒ ԱՊԻՏ

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.—(կանգ առնելով: Գրագրին) Կարդա՛ եւ միւս հեռագիրը...:

ԱՊԻՏ.—(ոտքի վրայ է արդէն: Սեղանին վրայ դնելով ձեռքի քուղբը, կը վերցնէ հեռագիրը եւ կը կարդայ:)

«Մօրէնիկ գիւղ»

«Վսեմափայլ տէ՛ր,

Ըմբոստներու մեծ բանակ մը կապառնայ մեզ բնաջնջելով քաղի Մէգրէի վըրայ: Շուտով օգնութի՛ւն...»

«ՔԵՄԱԼ»

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.— Կարդա՛ եւ այսօրուայ եկած նամակը:

ԱՊԻՏ.—(հեռագիրը դնելով գրասեղանին վրայ՝ նամակը կը վերցնէ եւ կսկսի կարդալ):

«Մօրէնիկ գիւղ»

«Վսեմափայլ տէ՛ր,

«Նրէկ գիշեր սպաննուեցան ոստիկանապետ Քեմալ Էֆէնտին եւ Գզիր Արուքը:

Ըմբոստներու քիւր օրէ օր կ'անի: Մեծ Մարգարէին հաւատացեալներու կեանքը վտանգի տակ է եւ մեր քաջարի զինուորները ենթակայ են ամեն անարգանքի: Գըքուքի՛ւն կը հայցենք:»

«Զեր ամենամուստ ծառաներէն՝

«ԵՄԼԻԼ, ՔԵՐԻՄ՝, ՄՍՀՄՈՒՏ»

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.— Ա՛լ բաւական է. միւսները կարգաւու հարկ չկայ...:

ԱՊԻՏ.—(կը նստի ու կսկսի արագ արագ արտագրել նամակները: Վայրկեան մը անշուղ լուրքիւն: Զապիթ Պէյ երբեւեւ կը շարունակէ եւ մերք ընդ մերք կատաղի նայուածքներ կ'ուղղէ Զէֆի Էֆէնտին...)

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.—(կանգ առնելով) Այսպէս, հա՞, Զէքի Էֆէնտի՛, այսպէ՞ս կը գործադրես քեզ տրուած հրահանգները... Ականջիդ տակ ըմբոստութիւն կը կատարուի, Ոստիկանապետը եւ զիւղին հաւատարիմ Գզիրը կսպաննուին եւ դուն տակաւին այդ զիւղը քար ու քանդ չես ընէր... (լուրքիւն) Դեռ անցեալ օր հպարտութեամբ կը յայտարարէիր թէ՛ մէկ հատ Հայ երիտասարդ մնացած չէ...:

ԶԷՔԻ ԷՖ.—(անհամարձակ կերպով)

Այդպէս է արդէն, Փաշա էֆէնտի՛, բացի 60 տարեկաններէն եւ երեսնաներէն ո՛չ ոք թողուած է, բոլորն ալ, Պոլսէն հաղորդուած հրահանգներու համաձայն՝ աքսորուած են...

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ. — (կատաղութիւնը զրսպելով) Հապա այդ օձերու ծնունդները ո՞ւրկէ բուսան... Ուրո՞նք կատարեցին այդ սպանութիւնները եւ այսօր կսպառնան մեր կեանքին... Եթէ մեր քթին տակ, Մօրէնիկի մէջ ասանկ դէպքեր կը պատահին, հապա քիչ մը հեռաւոր եւ խոշոր դիւղերու մէջ ինչե՛ր չեն կատարուեր... (խօսքս դիտելով) Կառավարութեան հացը կուտէք եւ կրկին ապերախտ կը դըտնուիք հանդէպ անոր: Ամօ՞թ է, ամօ՞թ...

ԶԷՔԻ ԷՖ. — (խիստ վիքաւորուած) Սխալմունք մը ըլլալու է, Փաշա էֆ.: Ինծի բոլորովին անհաւատալի կը թուի այդ հեռագրին եւ նամակին պարունակութիւնը: Ես նորէն կը պնդեմ, որ չնորհիւ մեծն Գերմանիոյ ներկայացուցիչ Մը. Էյմանի, այդ գիւղին թէ՛ երիտասարդները հաւաքուեցան ատենին եւ թէ՛ գէնքերը... Ասկէ զատ, եթէ ըլլան ա՛լ, անոնք կառավա-

րութեան աչքին առջեւ չեն համարձակիր դուրս վերցնել...:

ՎԷՀՊԻ ՊԷՅ. — Կամ այն է որ դիտմամբ կ'անդիտանայ Զէքի էֆէնտին եւ կամ չա՛տ միամիտ է, Փաշա էֆէնտի: Այդ վատերը որքան ջարդենք, այնքան կը բազմանան: Ասոր ապացոյցը մէջ տեղն է: Վեց հարիւր տարիներէ ի վեր կը ջարդուին, կը թալանուին եւ սակայն կան ու այսօր ալ կը ջանան Օսմ. մեծազօր կայսրութիւնը տապալել՝ իրենց հին վառքը վերականգնելու ցնորքով: Ես վստահ եմ, Փաշա էֆէնտի, որ իւրաքանչիւր գիւղի մէջ դեռ պահուած կան շատ մը հայեր, որոնց նպատակն է կոտորել իսլամները երբ Ռուսը ոտք կոխէ այս հողամասին վրայ, ինչպէս ըրին Վանի հայերը...:

ԶԷՔԻ ԷՖ. — (համարձակօրէն) Ես դարձեալ կը պնդեմ որ չափազանցութիւն կայ այս գործին մէջ: Եթէ քանի մը Հայ երիտասարդներ պահուած ալ ըլլան, վախ չկայ: Խորհեցէք անգամ մը, Փաշա էֆէնտի, ի՞նչ պիտի կրնան ընել անոնք, երբ զմեզ մը անգամ չթողուցինք տուները... մի՞թէ մեզ համար ամօթ չէ որ վախ զգանք

այդ քոսոտ հայերէն...: Նոյն իսկ մեր արժանապատուութեան դէմ է, քանի մը հայերու համար այսպէս իրար անցնինք եւ արտասովոր ժողով դումարենք...:

ՖէՅՄԻ ԷՖ.— Ինչքա՛ն կը մեղքանաք այդ ազգին վրայ, Չէքի էֆէնտի՛, երեւի այդ է պատճառը որ ձեզ տրուած հրահանգները անտեսած էք: Այս ըսածիս ապացոյցները չեն պակսիր դժբաղդաբար:

ԶԻՔԻ ԷՖ.— (Ետժող նայելով դէպի Ֆէյմին) Ես ինձ հազորդուած հրահանգները դորձադրած եմ խղճիս թելադրութեան եւ Հայրենիքիս շահի համաձայն: Ասկէ տարբեր կերպ չէի կարող վարուել...:

ՎԷՅՊԻ ՊԷՅ.— Կամաց-կամաց ամեն ինչ յայտնի պիտի ըլլայ, Փաշա էֆէնտի՛, մեր մէջ այդ վատ ազգը պաշտպանողներ ալ կան եղե՛ր...:

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.— Եթէ վաղուց բնաջնջուած ըլլային այդ վատերը, հիմա այս դժուարութիւններէն ազատած կ'ըլլայինք... Անպարտաճանաչ պաշտօնեաներու երեսէն չէ՞ որ այսքան տուժած ենք... (Կը նստի իր տեղը):

ԶԻՔԻ ԷՖ.— Փաշա էֆէնտի՛, չարժեք մեր ժամանակը վատնենք չըստի հայերով. պէտք է ամենակենսական հարցերով զբաղինք: Մեր հայրենիքին սպառնացող իրական վտանգը թողած ենք ու երեւակայական վտանգի մը մտահոգութիւնը կը քաշենք: Մենք յաճախ իրերը իրենց մակերեւոյթէն կը դատենք, ի՛նչ որ սխալ է... Ես օսմանցի եմ եւ օսմանցի պիտի մնամ, հետեւաբար իմ Հայրենիքս եւ Ազգս ամենէն շատ կը սիրեմ... Եւ որովհետեւ կը սիրեմ Օսմ. հայրենիքը, ուրեմն կը փափաքէի որ մեր հպատակները ապրէին, որովհետեւ անոնք գրաստի նման կ'աշխատէին, կ'արտադրէին որ մենք ալ հանգիստ կը վայելէինք... Ի՞նչ շահեցաւ մեր Հայրենիքը եւ ո՞րքան օգտուեցանք մենք անոնց բնաջնջումով... Ո՛չ ինչ: Տարի մը չկայ պատերազմի մտնելնիս, ահա ժողովուրդը եւ բանակը սովամահ վիճակի հասած է, ինչու որ աշխատող ձեռքերը կոտորեցինք... Կը կարծեմ որ սխալ մը գործուեցաւ...:

ԶԱՊԻՏ ՊԷՅ.— (բարկացած) Ի՞նչ փաստեր ունիս այդ ըսածդ հաստատող:

Այդ վատերուն երեսէն չէ՞ որ այսօր այս վիճակին հասած ենք: Այսօր, ինչպէս յայտնի է, Մեծն Գերմանիոյ և Աւստրիոյ չընորհիւ, ի վիճակի ենք մեր անցեալ վառքը վերստեղծելու: Միթէ՞ ստիկա փոքր յաղթանակ մըն է: Եթէ կը տարակուսիս, ահա՛ այսօրուայ ստացուած թերթերը, (գրասեղանին վրայէն հատ մը առնելով կ'երկարէ Զէֆիին):

Զէֆի էֆ. — (բաղաձայնաբեկան համար միայն կ'առնէ) Ես մեծ արժէք մը չեմ տար այս լուրերուն, Փաշա էֆէնտի: Ռազմական թաքթիքներ են այս բոլորը, որոնք իրականութեան մօտիկ չեն: Ապացոյց՝ որ Ռուսը մէկ կողմէն կը յառաջանայ ներս, միւս կողմէն՝ Անգլիան, իսկ երրորդ կէտի մը՝ Ֆրանսան եւ Իտալիան:

ՖէօՄի էֆ. — Բայց ինչո՞ւ կը մոռնաք որ մեծն Գերմանիա յաղթական է Պալքաններու մէջ եւ Ֆրանսական հողին վրայ: Միթէ՞ անոր յաղթանակը մերը չէ:

Զէֆի էֆ. — Ի սրտէ կը վաժառէիմ որ մենք յաղթանակենք, Օսմ. վառապանծ դրօշը ծածանի նսեւ Եւրոպայի մէջ, սահայն... (կը լռէ):

ԶԱՊԻԹ ՊէՅ. — Երեւի պարտութեան մը վախն է, որ քեզ կ'ստիպէ հայերը սիրաշահիլ, մեր Հայրենիքի այդ ամենամեծ թշնամիները... Հայրենասիրութիւնը տարբեր բան կը պահանջէ, Զէքի էֆէնտի...:

Զէֆի էֆ. — Իմ խօսքերուս մէջ հայերու պաշտպանութեան ո՛չ ինչ կար, Փաշա էֆէնտի: Կը ցաւիմ որ սխալ կը հասկցուիմ միշտ...

ՖէօՄի էֆ. — Եթէ այդպէս չէ, հապա ի՞նչպէս դեռ կը մնան հայ երիտասարդներ Մօրէնիկ գիւղին մէջ եւ մեր պաշտօնեաները կսպաննեն... Այս հանելուկը ի՞նչպէս կը մեկնէք...:

Զէֆի էֆ. — Ձեմ վաժառէիմ որ հայրենասիրութիւնս կասկածի տակ դրուի, Փաշա էֆէնտի: Պալքանեան ռազմաբեմի քարերն ու ձորերը, եւ դեռ ապրող Օսմ. քաջարի զինուորները վկայ են հայրենասէր մը ըլլալուս...

(Զանգակի ձայն)

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՈՍՏԻԿԱՆ ՄԼ

ՈՍՏԻԿԱՆ. — (նեքս մտնելով եւ խոնարհելով) Փաշա էֆէնտի՛, հարիւրապետ Հիւսէնը վաշտը ճամբայ հանելէ առաջ հաղարապետ Ձէքի էֆէնտիի հրահանգներուն կսպասէ :

ՁԱՊԻԹ ՊԷՅ. — Պէտք եղած հրահանգները տալէ վերջ չուտով վերադարձէք, Ձէքի էֆէնտի :

ՁԷՔԻ ԷՅ. — (ոտքի վրայ) Հայրենիքիս եւ խղճիս ձայնին ծառայելու միշտ պատրաստ եմ, Փաշա էֆէնտի (կը մեկնի) :

ՁԱՊԻԹ ՊԷՅ. — Ձէքի էֆէնտիի անկեղծութիւնը կասկածի տակ կ'երեւի... (Ապիտիւն) Անմիջապէս լրտեսապետին իմաց տուր որ հաղարապետին քայլերը եւ գործերը լրտեսունին (Ապիտ կը մեկնի) : Երեւի դաւաճաններով պիտի չըջապատուինք... :

ՎԷՀՊԻ ՊԷՅ. — (գոհունակ երեւոյթով) Եթէ փաստեր ալ չըլլան իր անկեղծութիւնը կասկածի տակ դնող, Մօրէնի-

կի այս զէպքը բաւական է զինքը դաւաճաններու կարգին դասելու, Փաշա էֆէնտի : Իսլամ հասարակութեան մէջ մեծ յուզում յառաջ բերած է Քեմալ էֆէնտիի սպաննութիւնը : Անհրաժեշտ է նորանոր միջոցներով զսպել քանի ուշ չէ :

ՁԱՊԻՏ ՊԷՅ. — (ժամացոյցը նայելով) Այս մասին վերջնական քայլ մ'առնելու համար ներկայ պէտք էր ըլլային նաեւ Ասրմ Պէյ եւ Մեծ Գերման ներկայացուցիչ Մր. Էյման :

ՅԷՅՄԻ ԷՅ. — Կարծեմ անոնք ժամը 4ին հազիւ պիտի կրնային ներկայ ըլլալ :

ՁԱՊԻԹ ՊԷՅ. — Արդէն չորսը կ'անցնի... (գանգակի ձայն) :

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ, ՄՐ. ԷՅՄԱՆ, ԱՍՐՄ ՊԷՅ
ԵՒ ԱՊԻՏ

Բոլորն ալ ոտքի վրայ

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ. — Բարեւ ձե՛ղ : Ներողութիւն, որ քիչ մը ուշ հասանք :

ՁԱՊԻԹ ՊԷՅ. — Հոգ չէ՛, ձերդ Մեծութիւն, (փոխաբերութեամբ ցոյց տալով) Հը-

բամեցէ՛ք այս տեղ: (Մր. էյման իրեն ցոյց տրուած աթոռին վրայ կը նստի: Միւսներն ալ կը նստին:)

ԱՍԸՄ ՊէՅ.— Ի՞նչ կարգադրութիւն ըրիք Փաշա էֆէնտի՛:

ԶԱՊԻԹ ՊէՅ.— Վերջնական կարգադրութիւն մը ընելու համար ձեզի եւս ըստպատեալ հարկ տեսանք, Պէյ էֆէնտի:

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ.— Բայց լաւագոյն է որ անգամ մ'եւ այն երկու բանտարկեալները հարցաքննութեան կանչուին... Իմ քաղած տեղեկութիւններս ինձ այն համոզման բերին որ՝ այդ երկուքն են որ դործը կը ղեկավարեն բանաէն: (միւսները կը ցնցուին:)

ՖէՅՄԻ ԷՅ.— Սկիզբէն ի վեր ես այդ կարծիքն եղած եմ, Փաշա էֆ.: Այս պարագան անցեալ օր կը հաստատէր նաեւ բանտապետին օգնական Քասիմը: Այդ շունեքը եթէ բացարձակապէս զրկուած ըլլային դուրսի հաղորդակցութենէն, այսօր այս փորձանքը գլխնուս պակաս կ'ըլլար:

ԶԱՊԻԹ ՊէՅ.— Այս անգամ աւելի խիստ վարուելու է այդ շուներուն հետ: (Ապիտին) Բանտարկեալներուն այն եր-

կուքը կարգաւ ներս թող բերուի: (Ապիտ կը մեկնի:)

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ.— Նախապէս չա՛տ մեղմ վարուելու է, այլապէս դարձեալ ամեն ջանք ապարդիւն կը վատնուի:

ԱՍԸՄ ՊէՅ.— Կարծեմ պէտք եղածէն աւելի մեղմ վարուեցանք, ձերդ Մեծութիւն: Եթէ այդպէս շարունակենք, ոչ մէկ բառ կը խոստովանին:

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ.— Դուք զիս սխալ հասկցաք, Պէյ էֆէնտի: Նախապէս մեղմ վարուիլ եւ յետոյ, եթէ կրկին յամառեցան, հարցաքննութիւնը խստացնել: Ահա՛ այս էր իմ միտքս:

ՎԷՀՊԻ ՊէՅ.— Ճիշտ է ձեր թելադրութիւնը, ձերդ Մեծութիւն: Մենք եւս նոյն միջոցը լաւագոյնը դտեր ենք յաճախ: (զանգակի ձայն):

ՏԵՍԻՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ, ԱՊԻՏ, ԵՐԿՈՒ ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ ԵՒ

ՄԱՐՏԻԿ: (վերջինը շփաշալապ)

ԶԱՊԻՏ ՊէՅ.— (ոստիկաններուն) Առաջ բերէք էֆէնտին եւ շղթաներն ալ քա-

կեցէք: (ոստիկանները անմիջապէս հրամանը կը կատարեն):

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ. — Տե՛ս, այժմ ազատ ես, եւ շղթաներդ քակուած, քիչ վերջն ալ բոլորովին ազատ պիտի ըլլաս, որովհետեւ անմեղ ըլլալուդ ապացոյցները գտանք: Բայց երթալէ առաջ խոստացիր ձեր գիւղին մէջ գտնուող ըմբոստներուն անունները տալ:

ՄԱՐՏԻԿ. — (լուռ եւ սակայն պժգանֆով կը նայի Մր. Էյմանին:)

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ. — Երեւի չես փափաքիր ազատ արձակուիլ:

ՄԱՐՏԻԿ. — (համարձակօրէն) Փաշա էֆէնտի, մինչեւ հիմա տասն անգամ կրկնած եմ որ ես ո՛չ մէկ տեղեկութիւն ունիմ ձեր ըսած ըմբոստներու մասին... Դուք ալ քաջ գիտէք որ մեր գիւղը երիտասարդ չի մնաց շնորհիւ Մր. Էյմանի եւ իր արբանեակ մի քանի պատուելիներու, եղածներս ձերբակալուեցանք ամբողջովին:

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ. — (մօտենալով Մարտիկի) Հապա այժմեան ըմբոստները որո՞նք են:

ՄԱՐՏԻԿ. — Զգիտցած բանիս ի՞նչպէս

կրնամ պատասխանել, էֆէնտի': Գիշեր ցերեկ բանտին մէջ խիստ հսկողութեան տակ միթէ՞ կարող եմ դուրսի աշխարհէն տեղեակ ըլլալ:...

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ. — Հապա տիկնոջ մը միջոցաւ յարաբերութեան մէջ եղողը ո՞վ է ձեր գիւղը ապաստանող յեղափոխականներու հետ: Խոստովանիր ժամարտութիւնը ու պիտի ազատուիս:

ՄԱՐՏԻԿ. — (Դարձեալ պժգանֆով նայելով Էյմանի՝ լուռ կը մնայ):

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ. — (որ աւելի մօտեցած է Մարտիկի) Երեւի դարձեալ մտրակով խօսեցնել պիտի ստիպուինք:

ՄԱՐՏԻԿ. — Ինչպէս որ կուզէք, էֆէնտի'... ո՛չ ինչ ունիմ ըսելիք...

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ. — (Աչքով նշան կը ցնէ Զապիթ Պէյի որ խստացնէ հարցաքննութիւնը:)

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ. — Քու ընկերդ Կարապետը քիչ առաջ հոս ամեն բան խոստովանեցաւ չիտակը ու ազատ արձակուեցաւ: Ան ըսաւ որ հարիւրէ աւելի յեղափոխականներ կան գիւղը եւ դու ալ անոնց առաջնորդն ես: Բայց մենք համոզուած ենք

որ դուռն այժմ զղջացած էս, հետեւաբար յանցանքդ կը ներենք, միայն թէ՛ երթալէ առաջ, ըսէ թէ քանի՞ հատ են այդ ըմբոսաները :

ՄԱՐՏԻԿ .— Էֆէնտի՛, մեր գիւղը ո՛չ ըմբոսաներ եղած են եւ ո՛չ ալ էս անոնց առաջնորդը եղած էմ : Քանի մը ծերերէ եւ երեխաներէ զատ մարդ չէ՞ր մնացած երբ մեզ գիշերով ձերբակալեցին : Լսածիս նախելով այդ մնացածներն ալ քշուած, ըսպաննուած են : Ասիկա զրպարտութիւն է որ իմ վրայ կը բարդէք, Էֆէնտի՛ :

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ .— Մենք չենք որ այսպէս կ'ըսենք, այլ քու ընկերդ խոստովանեցաւ...

ՄԱՐՏԻԿ .— Ես չեմ հաւատար որ ընկերս գոյութիւն չունեցող բան մը կընայ ըսել, Էֆէնտի՛ :

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ .— Ըսել է Օսմ . կառավարութեան ղէմ դաւողներէն մէկը դուռն չե՞ս ...

ՄԱՐՏԻԿ .— Ո՛չ : Ընդհակառակը դուք մեր ազգին դաւեցիք, ձեր կողքին ունենալով ատոր նման (Մր . էյմանը ցոյց տալով) «Աստուծոյ պաշտօնեաները» :

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ .— (կատաղելով) Սրիկա քեզ, այդ բերանդ աղբով լեցնել կուտամ ... (կապտակէ : Դատնալով ոստիկաններուն) Շղթայեցէք կրկին այս շունը եւ տարէք յանձնեցէք Հասան օնպաչիին... (ոստիկանները շղթայելով կը տանին : Վայրկեան մը լռութիւն : Զանգակի ձայն : Երկու ոստիկաններ ներս կը բերեն Կառապետը :)

ՏԵՍԻԼ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԿԱՐԱՊԵՏ (շղթայակապ)

ՄՐ . ԷՅՄԱՆ .— Ես առաջուց չը՞սի, Էֆէնտիներ՛, որ հայերը հաւատարիմ են Օսմ . կառավարութեան : Միւսը ազատ արձակեցիք, աս ալ պիտի արձակէք, որովհետեւ ասոր եւս անմեղ ըլլալուն համոզուած էմ :

ԱՍԸՄ ՊԷՅ .— Անշուշտ պիտի արձակենք, ձերդ Մեծութիւնը, եթէ այս Էֆէնտին ալ Մարտիկ Էֆէնտիի նման ճշմարտութիւնը խօսի :

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ .— Առաջ եկէք, Էֆէնտի՛, (ոստիկաններուն) Քակեցէք շղթաները... Մարտիկ Էֆէնտին ամեն բան խոստովա-

նեցաւ... սխալմամբ երկուքդ ալ Մօրենիկ զիւղի մէջ ապաստանած խռովարարներուն հետ յարաբերութիւն պահած էք եղեր, ինչ որ չէր վայլեր ձեզ նման հաւատարիմներու: Ի՛նչ որ է, քեզ ալ պիտի ներենք, եթէ յայտնես թէ՛ որո՞ւ միջոցաւ յարաբերութեան մէջ էիք անոնց հետ եւ քանի՞ հատ են... Մարտիկ էֆէնտին ըսաւ որ այս մասին դուն գիտես, որովհետեւ առաջնորդներէն մէկը եղած ես...

ԿԱՐԱՊԵՏ.— (Առանց վրդովուելու եւ այլայլելու) Փաշա էֆէնտի, կերդնում որ այդ «խռովարարներ»ու մասին ոչ ինչ գիտեմ, նոյն իսկ չեմ հաւատար թէ այդ փոքր գիւղին մէջ այդպիսի բան կրնայ պատահիլ:

ԶԱՊԻԹ ՊԵՅ.— Ինչո՞ւ. միթէ՞ ձեր կուսակցութիւնը — Հնչակեանութիւնը Մասնաճիւղ չունէր հոն:

ԿԱՐԱՊԵՏ.— Բոլոր կուսակցութիւններն ալ ունէին. բայց անոնք հաւատարիմ էին այս երկրի կառավարութեան: Բացի ատկէ պատերազմին մէջ մտնելէ անմիջապէս յետոյ բոլոր երիտասարդներն ալ ձեր բակալուէլով աքսորեցին...:

ԶԱՊԻԹ ՊԵՅ.— Հա՛, սակայն մնացողները ո՞վ կազմակերպեց, արտասահմանէն զրկուած զէնքերն ու ուսմբերը ո՞վ բաժնեց զիւղերը: Մենք գիտենք որ դուն խարուած ես ուրիշներու, ատոր համար դուն յանցաւոր չես: Որքան որ ձեր կուսակցութեան ղեկավարը եղած ես ու այդ ըմբոստութիւնը կազմակերպած, սակայն գիտակցարար չընելուդ համար ազատ պիտի արձակենք...

ԿԱՐԱՊԵՏ.— Փաշա էֆէնտի՛ սխալ հաղորդուած է այդ տեղեկութիւնը ձեզ: Ես ո՛չ կազմակերպած եմ այդպիսի բան եւ ո՛չ ալ խարուած եմ:

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ.— Քու ընկերդ խոստովանեցաւ, միթէ՞ ան սուտ կը խօսի:

ԿԱՐԱՊԵՏ.— (միայն խոժոռ ակնարկ մը կը նետէ Մր. Էյմանի, որպէս պատասխան:)

ԶԱՊԻԹ ՊԵՅ.— Զե՞ս ուզեր ընկերոջդ նման ճշմարտութիւնը խօսիլ եւ ազատ արձակուիլ:

ԿԱՐԱՊԵՏ.— Ծճմարտութիւնը խօսեցայ, Փաշա էֆէնտի:

ԶԱՊԻԹ ՊԵՅ.— (բարկութեամբ) Բայց

չէ՞ որ ընկերդ ըսաւ որ դուն առաջնորդներէն մէկը եղած ես :

ԿԱՐԱՊԵՏ.— Զեմ հաւատար որ ընկերս այդպիսի բան խօսած ըլլայ, քանի որ ես առաջնորդ եղած չեմ :

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.— Ըսել է մենք սո՞ւտ կը խօսինք, հա՞ :

ԿԱՐԱՊԵՏ.— Դուք կ'ըսէք...

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.— Անպիտան սրիկա՛յ, ի՞նչպէս կը համարձակիս այդպէս պատասխանել : (կատաղաբար կ'ապտակէ : Ոստիկաններուն) Կապեցէ՛ք այս շան ծնունդը եւ տարէք վար որ ասոր ալ լաւ դաս մը տրուի... : (ոստիկանները շղթայելով կը տանին) Անպիտանները կարծես քարէ շինուած են... (լուռօրէն վայրկեան մը) :

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ.— Անկարելի է որ ուէէ դադտնիք յաջողինք առնել : Պէտք է բոլորովին տարբեր միջոցի դիմենք :

ԱՍԸՄ ՊԷՅ.— Այդ տարբեր միջոցն է որ այսօրունէ մտածելու եւ գործադրութեան դնելու ենք, վասն զի վաղը ուշ պիտի ըլլայ...

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.— Այդ գիւղի ըմբոստուութիւնը կասկած չկայ որ վատ հետեւանք-

ներ պիտի յառաջացնէ, բայց թէ ի՞նչ է այն միջոցը, որ ընդ միշտ պիտի արգելէ այդպիսի փորձանքները մեր գլխուն : Ահա՛ այս է կարեւորը :

ՎԷՀՊԻ ՊԷՅ.— Իմ կարծիքով զինուորական դումարտակ մը յատկացնելու է այդպիսի գիւղերու, որուն գործն ըլլայ չինայել ոչ ոքի...

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ.— Այդ միջոցը չեմ կարծեր որ արդիւնաւոր կ'ընայ ըլլալ : Իմ կարծիքով եթէ վաղուընէ սկսեալ բոլոր գիւղերը մէկ մէկ մունետիկներ զրկուին, որոնք կառավարութեան կողմէ պաշտօնապէս յայտարարեն թէ՛ Պօլսէն հրաման եկած է որ ո՛չ-խալաֆները հանգիստ իրենց տեղերը վերադառնան եւ չինարար գործի սկսին—անոնք ո՛չ պիտի դադրեն և ո՛չ ալ պիտի զինուորագրուին : Այսպիսի յայտարարութիւն մը պիտի նպաստէ որ լեռներու մէջ պահուածներն իսկ դուրս գան : Երբ այս եղաւ, անկէ վերջ մեր ընելիքը որոշ կ'ըլլայ այլեւս...

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ.— Ասիկա հրաշալի միտք է... բայց պայմանաւ որ ձերդ մեծութիւնն

ալ իր կողմէն քայլեր առնէ այդ կերպին
յաջողութեան համար :

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ. — Այդ կողմէն դուք ան-
հող եղէք : Օսմանեան հայրենիքին ծառա-
յելը մեր պարտականութիւնն է :

ԱՍԸՄ ՊԷՅ. — Մենք ալ Գերման հայ-
րենիքին ծառայելը մեր նուիրական պար-
տականութիւնը կը համարենք :

ՎԷՀՊԻ ՊԷՅ. — Կը յուսամ որ այս ան-
գամ Պօլսէն եկած հրամանը տառացիօ-
րէն գործադրել պիտի յաջողինք... :

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ. — (ժամացոյցին նայե-
լով) Եթէ ուրիշ խնդիրներ կան կարգա-
դրելիք, թող մնան վաղուայ, որովհետեւ
կարեւոր գործի մը համար Բաղաք պիտի
մեկնիմ այժմ : (ռափի վրայ) Այս որոշում-
ները անպայման գաղտնի մնալու են հա՛,
Զապիթ պէ՛յ :

ԶԱՊԻԹ ՊԷՅ. — Հարկա՛ւ, ձերդ մե-
ծութիւնը անկասկած թո՛ղ ըլլայ այդ մա-
սին :

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ. — Զմոռնամ հաղորդե-
լու, որ այս առաւօտ Գերման կայսերա-
կան կառավարութեան պատերազմական
նախարարութենէն եկած հեռագիրը մեծ

յաղթանակ մը կ'աւետէ Մարնի քովերը :
Անգլիա եւ Ֆրանսա շուտով ծունկի պիտի
գան... : Յաջորդ արշաւը պիտի ըլլայ Կա-
լիցիոյ կողմը :

(Ուրախ բացագանչութիւն, «Էցցէ՛ Մեծն
Գերմանիա... Էցցէ՛ Օսմանեան մեծա-
գօր կայսրութիւնը : Երբալու պատրաս-
տութեան մէջ : Դուրսէն հրացանագու-
թիւն եւ զինուորական փողի ձայն կը
լսուի :)

ՄՐ. ԷՅՄԱՆ. — (դէպի պատուհանը
երբալով) Այս Ի՞նչ իրարանցում է...
(վարագոյրը վեր բարձրացուցած միջո-
ցին՝ կայծակի փայլատակումէն սոսկա
հար՝ գետին կիլնայ : Միւսները՝ երկիւղի
եւ շուարման մէջ՝ դուրս փախչելու կը
ջանան :)

ԶԱՅՆ ՄԸ. — (դուրսէն) Բանտին մէջ
ըմբոստութի՛ւն... հրդեհ կա՛յ... հըր-
դե՛հ... :

(Դուրսը անընդհատ հրացանագութիւն և
զինուորական ուժգին փողահարութիւն :
Խուժանային պոռչտումներ :)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆՆ Է ԿՈՍՏԻԿԵՆՅ ՏԱՆ ՆԵՐՔՆԱ-
ՅԱՐԿԸ, ՄՕՐԷՆԻԿ

(Շրջանակաձեւ նստած եւ գէնֆերու մաքրութեան գործով զբաղած եւն Դաւիթ, Նշան, Գրիգոր, Վաղարշակ, Նուրիան, Յակոբ եւ Հմայեակ. իսկ Խաչատուրը՝ բրիչը ձեռքը՝ պատը ծակելու աշխատանքով զբաղած է: Դուրսէն մերթ ընդ մերթ կը լսուի զինուորական փուլի ձայն:)

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

ԴԱՒԻԹ, ԽԱՉԱՏՈՒՐ, ԳՐԻԳՈՐ, ՅԱԿՈԲ,
ՎԱՂԱՐՇԱԿ, ՆՇԱՆ, ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՒ
ՆՈՒՐ ՀԱՆ

ՅԱԿՈԲ. — Մուկեռիկին ձայնը երկու օր է չի լսուիր... Երեւի «չնորհուած ներման» իրենք ալ չեն հաւատար... Յիմարնե՛ր, գէթ սա զինուորական արտակարգ դրութեան վերջ տուէք, ո՛ր, թերեւս, միամիտներ գտնուին հաւատացող...:

ԽԱՉԱՏՈՒՐ. — (ֆրտինքը սրբելով) Ներո՛ւմ... այդ շունե՞րն ալ այդ բառին նշանակութիւնը գիտեն... (փոքրելով պատը) Վաղը կամ միւս օր իրենց չնորհած ներման արժէք ցոյց կուտա՞նք... կը չափուի՞նք...

ԴԱՒԻԹ. — Հարկա՛ւ պիտի չափուինք, բայց բաղձալի չէ այդքան շուտ եւ այս պայմաններու տակ: Երկու չաբաթ է դուրսէն ո՛չ վառօթ ստացած ենք եւ ո՛չ ալ փամփուշտ:

ՀՄԱՅԵԱԿ. — Առաջին անգամն է որ այսքան երկար անորոշութեան մէջ կ'ապրինք, գէթ գիտցած ըլլայինք դուրսի կացութիւնը կամ Արամին ու Մայրիկին ողջ ըլլալը, այն ատեն այսքան մտահոգութեան տակ չպիտի ճնշուէինք:

ՆՇԱՆ. — Իմ նախազգացումս գիտնա՛ւ խաբած չէ: Ես այսօր այնպէս կը դադամ որ ո՛չ միայն Արամն ու Մայրիկը ողջ են եւ մեզ հրեշտակի նման օգնութեան պիտի հասնին, այլ եւ Արշալոյսն ու իր ընկերները գործի վրայ են...

ՆՈՒՐ ՀԱՆ. — (տխրութեամբ) — Նա-

խաղաղացում... Եթէ պիտի հաւատալ ատոր... ուրեմն այսօր մեր վերջին օրն է...:

(Բոլորն ալ կը ցնցուին: Վայրկեան մը վերջ գինուորական փողի ձայն:)

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՐՐԱՀԱՄ

ԱՐՐԱՀԱՄ. — (հրացանը ուսին) — Ընկերներ, դուրսը խիտ զօրքերու շղթայ մը կ'երկարի աղբիւրին մօտէն մինչեւ Օսկեանէնց տան քով, իսկ Չայիրին վրայ ալ թնդանօթ մը կը նշմարուի...:

(Հրացանի որոտում)

ԴԱԽԻԹ. — (Յուզուած) Ուրե՛մն, ճակատագրական պէտք է համարենք այս վայրկեանը, սրտակից շնկերներ... ո՞վ գիտէ, թերե՛ւս, քանի մը վայրկեան վերջ իրարմէ յաւիտեան բաժնուած կըլլանք: Բայց մեր ուխտը՝ պատուաբեր մեռնելու համար՝ անխախտ պիտի մնայ: Այն ոգին, որով ներշնչուեցան բոլոր մեծ յեղափոխականները՝ Ժիրայր, Մարտիկ, Պետօ և

Աւետիսեան, թո՛ղ մեզ ալ ոգեւորէ ու ներշնչէ այս պահու... Մեր մղելիք կռիւը սուրբ է եւ նուիրական... Վեց հարիւր տարիներէ ի վեր ամբարուած վրէժի թոյնըն է որ պիտի կաթեցնենք այդ վատերու հոգիներուն խորքը: Ուխտե՛նք...

(Ծնրադրելու պատրաստութեան մէջ, աջ անկիւնէն Արշալոյս՝ ծայտուած քրքական տարագով՝ ներս կը մտնէ: Բոլորն ալ կը ցնցուին:)

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՐՇԱԼՈՅՍ

ԱՐՐԱՀԱՄ. — (Հրացանի փողը ուղղելով դէպի Արշալոյսը) Չարժի՛ք...

ԱՐՇԱԼՈՅՍ. — Վայրկեան մը սպասէ ու յետոյ պարտականութիւնդ կատարէ (քրքական սեւ սաւանը վար կ'առնէ գլխուն վրայէն ու կը յառաջանայ դէպի նշանը:)

ԱՄԵՆՔԸ (ապշահար) . — Արշալո՛յսը...

ՆՇԱՆ. — (Կրծքին սեղմելով) Ի՞նչ անսպասելի խենդութիւն...

ԱՐՇԱՒԱՅԱ. — (դառնալով բոլորին, որոնք դեռ կը դիտեն հեգեպարար արքշտանով մը) — Որովհետեւ անսպասելի խենդութեան օրերու մէջ կ'ապրինք: (Թեւիմ տակէն փամփուշտի ծրարը հանելով կ'երկարէ Դաւիթին) Այս չէ ամենը, տալաւին շատ ունինք պատրաստ...

ՆՈՒՐ ՀԱՆ. — (անհամբեր) Բայց ո՞ր են միւսները... Ի՞նչ կ'ընէիք մինչեւ հիմա եւ ո՞րքէ իմացաք մեր այս նոր թաքըստոցը...

ԱՐՇԱՒԱՅԱ. — (արտոքանով) Կը հաւատայի՞ք թէ ձեզ կրնանք մոռնալ: Համառօտ պատմութիւն մը այժմ այս մասին: Առաջին ժողովէն վերջ՝ երբ մեզ բռնի իսլամացուցին, բոլորս անձնասպան ըլլալու գաղափարը յղացանք, բայց վերջը այդ մտածումէն հրաժարեցանք, մտածելով որ առ երես համակերպութիւն ցոյց տալով՝ կրնանք օգտակար ըլլալ թէ՛ ձեզ և թէ՛ զիւրը մնացողներուն: Իրապէս ալ յաջողեցանք մեծ օգնութիւն տալ թշուառ-

ներուն, սակայն մեր ամենամեծ բաղձանքն էր յարաբերութիւն պահել ձեզ հետ, եւ այս ալ անկարելի եղաւ, որովհետեւ ձեր տեղափոխութիւնը գործը դժուարացուց ամեն տեսակէտով, մինչեւ որ երկու օր առաջ այդ դժուարութիւնները յաղթահարեցինք: Կը խնդրեմ որ ասկէ աւելի տեղեկութիւն չպահանջէք մեր մասին, գէթ հիմա, վասնզի ժամերը սուղ են, պէտք է օգտագործենք...

ԽԱՉԱՏՈՒՐ. — Ի՞նչ, անակնկալ պատահեր է որ:

ԱՐՇԱՒԱՅԱ. — Միթէ՞ անգիտակ էք: Այդ Մունետիկի յայտարարութիւնը կեղծ էր: Զինուորները կը համախմբեն որ վերջին յարձակողականը սկսին, կը խորհին թէ յեղափոխական մեծ բանակ մը թաքնուած է գիւղը:

ՆՇԱՆ. — Այդ գիտէինք: Բայց ի հարկէ այդ յարձակողականը քանի մը օր կ'ուշանայ, եւ մենք այդ ժամանակամիջոցին մէջ շատ բան կրնանք ընել...

ԱՐՇԱՒԱՅԱ. — Քանի մը օր ո՞ւշ... ո՛չ, ո՛չ. այսօր իսկ այդ յարձակողականը

սլիտի սկսին... քանի մը վայրկեան վերջը թերեւս...

(Ամենքն ալ կը ցնցուին)

ԴԱԻԻԹ.— (պաղարիւնութիւնը պահելով) Ո՞ւրկէ իմացաք այդ բանը...

ԱՐՇԱՒԱՅՍ.— Երէկ գիշեր Խելիլենց տունը՝ Մէլքիէն եկած պաշտօնեաներով՝ արտասովոր ժողով կար: Գաղտնի ունկընդրութիւն ընելով ամեն բան իմացայ... Այս պարագան գիշերանց հաղորդեցի ընկերուհիներուս ու վճռեցինք միասին ձեզ միանալ ու ձեզ հետ պատուով մեռնիլ...

ՆՇԱՆ.— Հիմա ո՞ւր են ընկերուհիներդ...

ԱՐՇԱՒԱՅՍ.— Մեր առաջին ժողովատեղին..... Ամեն պատրաստութիւն տեսած ենք: (արտօրալով) Ուրեմն երթամ որ շուտով ձեզ միանանք բոլորս ալ, ժամանակը շատ սուղ է: (գինուորակաւ փողի ձայն դուրսէն: Արշալոյս սաւանը կրկին վրան առնել կը ջանայ: Նշան ֆակատէն կը համբուրէ:)

ՆՇԱՆ.— Հպարտ եմ քեզմով, իմ քաջ հերոսուհի՛ն...

ԽԱՉԱՏՈՒՐ.— Ապրի՛ն, հազար ապրին ձեզ նմանները, դաւա՛կս...

ԱՐՇԱՒԱՅՍ.— Շատ շուտով հոս կ'ըլլանք... (կը մեկնի ձախ կողմէն: Բոլորն ալ հպարտութեամբ ետեւէն կը դիտեն:)

ԳՐԻԳՈՐ.— Ո՞վ կ'ըսէ թէ այս ազգը կը մեռնի... Երբ ազգի մը իգական սեռը այսպէս կտրիճ է, այդ ազգը յաւիտեան կապրի...

(Արամ ներս կը մտնէ ծպտուած աչկովմէն)

ՏԵՍԻԼ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՐԱՄ

ԱՐԱՄ.— (ծրաբը վերաբերուին տակէն հանելով) Կարծես գիւղը լրտեսներով լեցուած է, մարդ կը շուարի եւ ինչ ընելիքը չի գիտեր: Այսքան չափտի ու շանայի եթէ իզուր տեղը Արշալոյսին չսպասէի, նախապէս կարգադրութեան մը համաձայն:

ԴԱԻԻԹ. — Արշալոյսը հո'ս էր քանի մը վայրկեան առաջ:

ԱՐԱՄ. — (Զարմանալով) Հո'ս էր...

ԴԱԻԻԹ. — Այո': Ան ամեն ինչ պատմեց...

ԱՐԱՄ. — Իրապէս այդ աղջիկը հերոսուհի է: Մինչեւ Քէսրիկ եկաւ ծպտուած երէկ ու Մայրիկին հետ տեսնուեցաւ...

ԴԱԻԻԹ. — Մայրիկը Քէսրիկ է ուրիշ:

ԱՐԱՄ. — Այո', բայց աքսորեցին գիւղերն իսկ. ես ազատեցայ շնորհիւ մեր աղային կնոջը: (Բոլորն ալ տխրութեամբ կը համակուին:) Բայց ո՞ր գնաց Արշալոյսը նորէն:

ԴԱԻԻԹ. — Առաջին ժողովատեղին, որպէս զի միւս ընկերուհիներով մեզ միանայ:

ԱՐԱՄ. — Բայց ո՞ր ճամբայով պիտի գան:

ԴԱԻԻԹ. — Ծանօթ ճամբայով: Ի՞նչ կայ որ...:

ԱՐԱՄ. — (գունատելով) Այդ ճամբան կը լրտեսուի այժմ... ես միւս անցքէն եկայ... (բոլորն ալ կը ցնցուին):

ԽԱՉԱՏՈՒՐ, (Արամին). — Շո'ւտ, արծուի նման թռի'ր ու իմաց տուր, քանի ուշ չէ:

ԴԱԻԻԹ. — (հակադր համբուրելով Արամին) Գոնէ անոնց վերկութիւնը քու յաջողութենէդ կախում ունի:

ԱՐԱՄ. — (վայրկեան մը տատամսելէ վերջ) Եթէ կեանքս ալ վրայ տալու ըլլամ, դարձեալ պիտի երթամ: (կը մեկնի):

ԳՐԻԳՈՐ. — Ապրի'ս, ճշմարիտ հայու զաւակ...:

ԴԱԻԻԹ. — (փափուշտնեքը հաւասարապէս բաժնելով տղայոց) Բաղդաւոր ենք, ընկերներ, որ մինակ չենք, իդական սեռն ալ պիտի ունենանք մեր կողքին... Այս դիմադրութիւնը փառաւոր եւ պատմական պիտի մնայ, եթէ իշխանք մենք, մեր մահն ալ փառաւոր պիտի ըլլայ եւ ո'չ թէ անփառունակ, շատերու նման... Երբ ժամը հասնի կռուին, ո'չ ոքի մի' խնայէք,

իւրաքանչիւր փամփուռտով, եթէ հնա-
րաւոր է, երկու շան դիակ պիտի փոէք
գետին... (դուրսը ուժգին հրացանաձը-
գութիւն: Թնդանօթի որոտում: Շէմքը կը
սարսի հիմէն:)

ԱՅՐԱՆՍՏ. — (հրացանը ուսին ներս
վազելով) Պաշարուած ենք... Թնդանօթ-
ները ուղղած են շէտակի մեր թագստո-
ցին, իսկ զինուորական չլթան հետզհետէ
կը սեղմուի... (խուժանային պոռչտուի
դուրսը եւ զինուորական փողի ձայն:)

ԴԱԻԻԹ. — (Յուզուած) Վերջապէս
հասա՛ւ վճռական վայրկեանը... Ընկե-
րուհիները անկարելի է որ մեզ միանան...
Անոնք հոն պիտի մահանան իսկ մենք հոս
... (դուրսը անընդիստ հրացանաձգու-
թիւն) Թանկագին ընկերներ, դուք այս
ահեղ ճակատամարտի առաջին թափին
իսկ մեզմէ ոմանք իյնան, բայց մնացող-
ները պէտք է ինկոդներու դիակները պատ-
նէշ ընեն ու կռիւը շարունակեն մինչեւ
վերջին շունչը... (քնդանօթի որոտում)
Եկէ՛ք վերջին անգամ մ'ալ զիրար ողջա-
դուրենք ու սկսինք սրբազան կռուին...

(կը համբուրուին բոլորն ալ) *Օ՛ն, դործի՛,*
քաջասիրտ ընկերներ:

(Կսկսին պատուհաններէն եւ բաց-
ուածքներէն կրակել: Դուրսը խուժանա-
յին աղմուկ եւ զինուորական փող:)

ԽԱՉԱՏՈՒՐ. — (Փոքելով պատը ա-
րագ արագ) Դեռ մեր պաշարը չմնցած
ես գործս կը վերջացնեմ, խնայողու-
թեամբ դործածեցէք զնդակները...:

(Կռիւր կը շարունակուի երկուստեք
կատաղօրէն: Տան մէկ մասը կը փլչի:)

ԴԱԻԻԹ. — (Մօտենալով փլչած մա-
սին) Իրարանցո՛ւմ կայ դուրսը, տղա՛ք...
կրակեցէ՛ք դէպի աջ... զինուորներէն
չատեր ինկած են... իսկ ոմանք նահանջի
մէջ կերելին... կրակեցէ՛ք նաեւ դէպի
ձախ... ահա՛ պաշտօնեաներէն մէկը գե-
տինը... (Աքրահամ կը զարնուի կուրծքէն
... իսկ հաչատուր կը վիրաւորուի, բայց
աշխատանքը չի ձգեր: Դուրսը խառնա-
շրփոթութիւն: Շէմքի մէկ մասն ալ կը
փլչի:)

ԳՐԻԳՈՐ. — (Մօտենալով բացուած-

ֆին) Այս կողմէն պաշարումը սեղմուած է, տղա՛ք: Այս ուղղութեամբ ուժերնիդ կեդրանացուցէ՛ք... (կսկսի արագ արագ կըրակել:)

ԽԱՉԱՏՈՒՐ.— (ուրախութեամբ) Ամեն ինչ լրացաւ, ընկերներ՛: Ահա՛ւասիկ փրկութեան ճանապարհը (ցոյց կուտայ պատին բացուածքը:)

(Ահեղ ցնցում: Շէնֆին միւս մասն ալ փլչելով՝ զինուորները ներս խուժել կը փորձեն:)

ԴԱԻԻԹ.— Տղա՛ք, կրակեցէ՛ք ու անցէ՛ք... (աջ ու ձախ կրակելով բացուածքէն փախուստ կուտան: Ներս խուժող զինուորներէն ոմանք կիյնան: Խաչատուր, Գրիգոր եւ Վաղարշակ կսպանուին: Շէնֆը կը փլչի ամբողջութեամբ:)

(ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆՆ Է ԾԱՌԱՋԱՐԴ ԶՈՐ ՄԸ ՄՕՐԷՆԻԿԻ ՀԻԻՍԻՍ-ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԿՈՂՄԸ

(Լուսադեմ է: Թռչունները կը ճոռոռեն: Հեռուէն կը լսուի մուկգգինի աղօթածայնը— «Լա՛ի լա՛ի իլ ալլա՛հ, Մուհամմէտ բէտու ուլլա՛հ:» Զինուորական փողի ձայն մերք ընդ մերք:)

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

ԴԱԻԻԹ, ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՒ ՆՇԱՆ

ՀՄԱՅԵԱԿ.— (վերաւորուած) Ա՛լ չեմ կարող քալել, ընկերներ՛, (Դաւիթ եւ Նշան կը բռնեն որ գետին չիյնայ:) Բոլորովին ուժասպառեցայ... (կը նստի) Կուրծքս՝... օ՛հ, այդ անիծեալ զնդա՛կը... Ա՛խ, պիտի մեռնիմ դեռ արեւն խմելէ չյադեցած... ո՛ւֆ... (կը հեկեկայ):

(Հեռուէն զինուորական փողի ձայն, հրացաններու որոտ եւ հարայ հրոց:)

ԴԱԻԻԹ. — (Սարսափահար) Հոս ապահով չէ, հեռանանք... (Նշանի հետ կը ջանայ Հմայեակը վերցնել):

ՀՄԱՅԵԱԿ. — (կուլայ) Ձեմ կարող քալել... Օհ, սիրտս... (կուրծքը պատռել կը ջանայ) Կայրի՛... կրա՛կ կայ այս տեղ... ջո՛ւր... կաթիլ մը ջո՛ւր, ջո՛ւր բնկերներ, օհ... (կը նուաղի: Գնդակները կարկուտի նման կը թափուին:)

ՆՇԱՆ. — (Հմայեակը ժայռի մը տակ տանելով) Դո՛ւն ալ այս կողմը անցիր Դա-ւիթ, հոս քիչ մը ապահով է:

ԴԱԻԻԹ. — (շուարած ինչ ընելը չի գիտեր...)

ՆՇԱՆ. — (տեսնելով Դաւիթի վիճակը) Ինչո՞ւ չուարեցար...

ԴԱԻԻԹ. — (փամփշտակալը գետինը գարնելով) Մէկ հատ ալ չկա՛յ... բոլորն ալ սպառած... (յուսահատ վիճակ: Փայս-չելու փորձի մէջ՝ զինուորներ վրայ կը հասնին ու կը ձերբակալեն երկուքն ալ):

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՆՈՅՆՔ, Ջէֆի ԵՒ ՋԻՆՈՒՈՐՆԵՐ

Ջէֆի. — (խրախուսեալ) Բերէ՛ք այդ սրիկաները, որ ես անոնց ցոյց տամ Օսմ. փառապանծ զահին զէմ ըմբոստութիւնը... (Դաւիթ եւ Նշան կապուած առաջ կը բերուին) Հերիք չեղա՞ւ ձեր ըրածները, իժի ծնունդներ (կապտակէ): Ո՛ւր է միւսը, երեք հատ ըլլալու էին: (զինուորները ստդ անդ նայելով Հմայեակը կը գտնեն կը բերեն:) Ջախջախեցէ՛ք նախ այդ շանը գլուխը, որովհետեւ դեռ սատկած չէ: (զինուորին մէկը խոշոր քար մը առնելով բարձրէն կը ձգէ Հմայեակի գլխուն վրայ:) Բերէ՛ք միւս շունը (կը մատնանշէ Նշանը) եւ պառկեցուցէ՛ք... (զինուորները անմիջապէս հրամանը կը կատարեն: Դառնալով Դաւիթին:) Հայտէ՛, շանորդի՛, զինուորին պաշտօնը դուն կատարէ. վերցո՛ւր քարը եւ իջեցո՛ւր ընկերոջդ գլխուն: (Դաւիթ բնաւ չի շարժիր տեղէն): Քեզի կ'ըսեմ, անօրէն (կ'ապտակէ), վերցո՛ւր այս քարը (Դաւիթ նորէն անշարժ): Ջախթի՞ կատարես հրամանս (սուրը պատեանէն կը փաշէ):

ԴԱԻԻԹ. — Կը կատարեմ...

ԶԷՔԻ. — Անպիտաննե՛ր, մինչեւ որ սուրը չի տեսնէք, չէք շարժիր: Վերցուր սա քարը նայիմ եւ ջախջախէ ընկերոջդ գլուխը:

ԴԱԻԻԹ. — (տեսնելով Զէֆիի գօտիին մէջ խրուած կեռ դաշոյնը, յանկարծ լոյս մը կը ծագի մտքին մէջ: Կը տատամսի պահ մը եւ շեշտակի կը նայի Զէֆիի արինստած աչքերուն մէջ:)

ԶԷՔԻ. — (կատաղութեամբ) Շատ պիտի սպասցնե՞ս, շուն կէսավո՛ւռ (կապտակէ քիւն ու բերնին: Դառնալով քովի մէկ զինուորին) Վերցո՛ւր քարը եւ անգամ մը ցոյց տուր այս վատին թէ՛ ի՞նչպէս պէտք է ընէ:

ԶԻՆՈՒՈՐԸ. — (գետնէն քարը վերցընելով՝ անխռով՝ կը զարնէ նշանի գրէտին:)

ԴԱԻԻԹ. — (կը սարսույ: Աչքերը կը գոցէ ձեռքերով, ահռելի տեսարանը չի տեսնելու համար:)

ԶԷՔԻ. — (ապտակելով) Դեռ կը տըն-

տնա՞ս, չան ծնունդ... Վերցո՛ւր ուրեմն քարը տեսնեմ...

ԴԱԻԻԹ. — Մէկ վարկեան, էֆէնտի՛... (կը ծռի քարը վերցնելու դիտաւորութեամբ, սակայն մէկ ակնթարթի մէջ Զէֆիի գօտիէն կը խլէ դաշոյնը եւ կը խրէ՛ անոր կարծքը) Նախ դուն սատկի՛ր, չան ձա՛գ... (Զէֆի կիյնայ գետին արիւնքաքալս: Զինուորներէն ումանք իրար կանցնին ահաբեկումով: Դաւիթ փախչելու փորձ կընէ:)

ԶԷՔԻ. — Օ՛հ, անիծեալ ազգի զաւակ... (տեսնելով զինուորներուն շուարումը) Ինչո՞ւ կսպասէք, յիմարնե՛ր, չան նման սատկեցուցէք այդ վատը... (կը փորձէ ոտքի կանգնիլ, սակայն կիյնայ գետին շնչահատ: Զինուորները Դաւիթը բռնելու կը ջանան:)

ԴԱԻԻԹ. — (դաշոյնը իր կուրծքը խրելով) Դուք արժանի չէք իմ արիւնը թափելու, վատե՛ր (գետին կիյնայ մահաւերձ: Զինուորներ՝ ահաբեկ՝ իրար

կանցնին : Արեւը հորիզոնին վրայ կ'երեւի :
Հեռուէն ընդհատ ընդհատ կը լսուի .

«ԱԼԼԱ՛՛Հ ԷՔՊԵՐ . . . ԱԼԼԱ՛՛Հ ԷՔՊԵՐ . . .»

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ՎԵՐՋ

ՀԵՏՉՀԵՏԷ

ԼՈՅՍ ՊԻՏԻ ՏԵՍՆԵՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ
ՀԵՏԵԻԵԱԼ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- Կաղանդէք :
- Անձնասպանը :
- Ըմբոստ հոգիներ :
- Չախջախուած դանկեր (իրավէպ)
- Հայրենիքին համար :
- Թեր իտարբերդի յեղափոխական
կեանքէն :
- Ընկերային զոհեր :
- Չինուորականութիւնը չարիք մարդ-
կութեան :

2p

ՀԱՍՈՅԹԸ

Այս գրքոյկի հասոյթին ԿԱՐԵԻՈՐ մասը
պիտի յատկացուի Մօրէնիկի
Ուսումնասիրաց Ընկերութեան :

ԳԻՆՆ Է 35 ՍԷՆԹ

Ստանալու համար դիմել հեղինակին՝
«Վերածնութիւն»ի հասցէով և կամ
ուղղակի իրեն • 137 Summit St.,
E. Providence, R. I.

24182

2013

